30 Aralık 2005

Türk Farmakoloji Derneği'nin Sayın Üyeleri,

Sendrom Tıp Dergisi'nin eki olarak yayınlanan "Farmakoloji Terimleri Sözlüğü" ekte bulunmaktadır (*Sendrom III 3(2), 3-44, 2005*). Bu sözlük, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu İlaç ve Eczacılık Terimleri Çalışma Grubu Üyesi olarak görevlendirildiğimiz 12 Şubat 2004 tarihinden itibaren başladığımız çalışmalarımızın bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. İlaç ve eczacılık ile ilgili alanlarda kullanılan yabancı kökenli terimlerin belirlenmesi, anlamlarının tanımlanması ve Türk Dili kurallarına uygun olarak kullanılması amacı ile kurulan grubumuzun çalışmalarının Mayıs 2006'da tamamlanması ve "İlaç ve Eczacılık Terimleri Sözlüğü" adı ile Türk Dil Kurumu tarafından ilk baskısının yayınlanması planlanmaktadır. Bu sözlüğün hedef kitlesi ön lisans ve lisans düzeyinde sağlık alanında eğitim alan öğrenciler ile her türlü alanda görev yapan başta eczacı ve hekim olmak üzere diğer sağlık personeli olarak düşünülmüştür.

Gerek Türk Dil Kurumu gerekse çeşitli dernek ve kuruluşlar tarafından yayınlanan birçok bilimsel sözlük bulunmaktadır. Ancak, ülkemizde halen özellikle bilimsel alanda kullanılan terimlerin çoğunun Türkçe olmaması ve tanım birliği olmamasından kaynaklanan güçlükleri hepimiz yaşamaktayız. Özellikle Farmakoloji alanında yaşanılan güçlükleri kısmen de olsa gidermek amacı ile hazırladığımız bir ön çalışma olan "Farmakoloji Terimleri Sözlüğü"'nde yer alan Farmakoloji terimleri, lisans ve lisansüstü eğitim ile bilimsel araştırmalarda sıklıkla kullandığımız anlamları ve kullanımları farklı şekillerde olan terimlerden seçilmiştir. Sözlük hazırlanırken, terimler anlamları kaybolmadan mümkün olduğu kadar Türk Dili kurallarına uygun olarak Türkçeleştirilmeye çalışılmıştır. Bu, sözlüğün ilk halidir; içerisinde sonradan gözümüze çarpan hatalar bulunmaktadır. Ancak, iyi bir "Farmakoloji Terimleri Sözlüğü"'ne sizlerin de katkıları ile ulaşabileceğimiz görüşündeyiz. Diğer yandan, bu sözlük Sendrom Dergisi'nde yayınlandıktan sonra, halen devam etmekte olan grup çalışmaları sırasında da hatalar düzeltilmekte, Farmakoloji ile ilgili yeni terimler eklenmekte ve Türkçeleştirilmeye çalışılmaktadır.

"İlaç ve Eczacılık Terimleri Sözlüğü" yayınlandıktan sonra, 2006 yılında "genişletilmiş" olarak yayınlanması düşünülen "Farmakoloji Terimleri Sözlüğü" için, sözlükte yer alan terimler ve açıklamaları ile ilgili görüşlerinizi ve sizlerin de eklenmesini ve Türkçeleştirilmesini istediğiniz terimler ile ilgili önerilerinizi bekliyoruz.

Gelin, ulu önder ATATÜRK'ün bizlere miraslarından biri olan güzel Türkçemize biz Farmakologlar da sahip çıkalım.

Saygılarımızla,

Doç. Dr. Bahar Tunçtan (btunctan@yahoo.com)
Yrd. Doç. Dr. C. Kemal Buharalıoğlu (ckemalb@yahoo.com)
Mersin Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Farmakoloji Ab.D.

FARMAKOLOJİ TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ

aç/kapa fenomeni *on/off phenomenon* Parkinson hastalığında L-3,4-dihidroksifenilalanin (levodopa, L-DOPA) ile tedaviye başlanmasından sonra genellikle 3-5 yıl içinde ortaya çıkan bir yan etki. Tedavinin ilk yılında "doz sonu akinezisi" şeklinde görülür. Her bir L-DOPA dozunun etkinlik süresinin (3-4 saat) sonuna doğru, ilâcın plazma düzeyinin düşme döneminde düzenli bir şekilde, rijidite, tremor ve akinezi gibi hastalık belirtileri geri döner; hastalık ilerledikçe her bir dozdan sonra daha erken ortaya çıkar. Aç/kapa olayı ise doz sonu akinezisinden daha sonra başlayan, her gün genellikle belirsiz zamanlarda bir veya birkaç kez veya daha nadir olarak birkaç günde bir, tedavinin sürdürülmesine karşın ilâcın etkinliğinin kısa bir süre için *(birkaç dakikadan birkaç saate kadar)* hemen kaybolması durumudur. Ne zaman ortaya çıkacağı öngörülemez; bazen ilâcın plazma düzeyinin düşme döneminde olur.

adjunkt *adjunct* Ek, yardımcı madde.

adjuvan *adjuvant* İmmunolojide antijeniteyi artırmak için kullanılan taşıyıcı. İmmün yanıtın özgül olmayan stimülatörü.

a. tedavi *(a. therapy)* kendileri ile birlikte uygulanan veya vücutta oluşan antijenlerin immünojenitesini artıran doğal veya sentetik maddeler ile yapılan tedavi. *Bacille Calmette-Guérin* (BCG) ve *Corynebacterium parvum* adjuvanları, muramil dipeptit, loroil tetrapeptit, alüminyum tuzları, sentetik polinükleotitler, bakteri endotoksinleri ve Freund adjuvanları bu grupta yer alır.

adrenalin tersine çevrilmesi	*adrenaline reversal*	Alfa adrenerjik reseptör blokeri varlığında adrenaline verilen yanıt. Adrenalin tek başına uygulandığında kan basıncı ve kalp hızını artırır, α-bloker varlığında ise adrenalin sadece β-adrenerjik reseptörleri aktive edebileceği için kan basıncında düşme ve kalp hızında artışa neden olur.
adrenoseptör	*adrenoceptor*	Sempatik sinir sisteminin etkilerine aracılık eden reseptör.
advers ilâç olayı	*adverse drug event*	İlâç uygulanmasından sonra ortaya çıkan, tedavi ile nedensellik ilişkisinin bulunmayabileceği istenmeyen durum.
advers ilâç reaksiyonu	*adverse drug reaction*	Normal dozlarda ilâca karşı görülen zararlı ve amaçlanmayan durum. İlâç ve durum arasındaki nedensel ilişki kurulmuştur.
afinite	*affinity*	Kompleksin disosiyasyon sabitesi ölçülerek bulunan iki madde arasındaki kovalent olmayan kimyasal bağlanmanın gücü. Klasik reseptör işgal teorisine göre ilâç-reseptör etkileşiminin denge sabitesi. K_d ile ifade edilir. İlâç-reseptör etkileşmesi ile etki şiddeti arasındaki ilişkileri gösteren denklemlerde önemli bir değişken olan afinitenin ölçüsü olarak Kafinite yerine K_d kullanılır. K_d'nin tersi ise afinite sabitesidir. Afinite hem ilâç hem de reseptörün kimyasal yapısı ile doğrudan ilişkilidir.
agonist	*agonist*	Reseptörü ile birleştiğinde etki başlatabilen molekül. **invers agonist/negatif antagonist** *(inverse a./negative antagonist)* kompetitif antagonist gibi reseptöre bağlanan, ancak yanıt oluşturmayan ve kompetitif antagonistten farklı olarak reseptörün bazal aktivitesini inhibe eden madde. Ör., bazı dokulardaki reseptörlerde normal antagonist olan β-adrenerjik reseptör antagonistleri, farklı bir dokuda bulunan aynı reseptör için invers agonist olabilir. **kısmi a.** *(partial a.)* in vitro incelemelerde tek başına verildiğinde agonist gibi hareket eden ve reseptör aktivasyonuna bağlı özel agonistik etki oluşturan madde. Eğer kısmi agonist aynı reseptörü etkileyen tam agonistin yüksek konsantrasyonu ile birlikte uygulanırsa, onun etkinliğini azaltır, yani antagonist gibi davranır. Kısmi agonist ilâcın davranışı in vivo incelemelerde farklı olabilir. Ör., serotonin 5-HT_1 ve α-adrenerjik reseptörler için ergo alkaloitlerinden ergotamin ve ergonovin. **tam a.** *(full a.)* tam doku yanıtı oluşturabilen agonist. Ör., kolinerjik reseptörler için asetilkolin.
ajan	*agent*	Hastalık ya da biyolojik yanıt oluşturan etken.
akseptör	*acceptor*	İlaçların geri dönüşümlü olarak birleştikleri reseptör olmayan makromolekül; bu birleşme sonucu bir etki ortaya çıkmaz.
akılcı ilâç kullanımı	*rational drug use*	İlâçların, hastaların klinik gereksinimlerine uygun bir şekilde, uygun dozda, yeterli bir zaman süresinde, hem kendileri hem de toplum için en düşük maliyet ile kullanılması.
alkilleyici ajan	*alkylating agent*	Dokular ile kovalent bağ oluşturarak yapılarına girebilen ilâç ya da kimyasal madde. Karsinojenik ve mutajenik potansiyele sahiptirler. **kemoterapötik a. a.** *(chemotherapeutic a. a.)* kanser kemoterapisinde kullanılan, güçlü elektrofil molekül. Mekloretamin hidroklorür, melfalan, klorambusil, siklofosfamid, ifosfamid, karmustin, lomustin, sisplatin, karboplatin, busulfan, dakarbazin ve trietilentiyofosforamit bu grupta yer alır.
allopati	*allopathy*	Konvansiyonel tıp. Standart ya da ortodoks *(konservatif)* tedavi.
allosterik değişim	*allosteric modulation*	Bir maddenin reseptörü doğrudan etkilemeksizin, doğal bir ligandın reseptörüne bağlanmasını artırması veya azaltması. Ör., gama-aminobutirik asit (GABA)'nın kendine özgü reseptörleri aktive ederek bu reseptörler ile kenetli klorür kanalının açılmasının benzodiyazepinler tarafından artırılması.

alternatif tıp *alternative medicine* Konvansiyonel tıbbın dışındaki tedavi şekillleri. Ör., homeopati, kiropraktik ve naturopati.

aminoglikozit *aminoglycoside* Bakteri ribozomlarının esas olarak 30S alt birimine geri dönüşümsüz bir şekilde bağlanarak ribozomlarda protein sentezini inhibe eden antibiyotik. Gentamisin, streptomisin, tobramisin, amikasin, netilmisin, kanamisin, neomisin ve spektinomisin bu grupta yer alır. Streptomisin sadece 30S alt birimine bağlandığı halde, diğerleri ayrıca 50S alt birimine de bağlanırlar. Hızlı bakterisit etki gösterirler, antibiyotik kesilmesinden sonra etkileri belirgindir ve uzun sürer. Diğer yandan terapötik indekslerinin dar olması, nefrotoksik ve ototoksik etki potansiyallerinin olması ve bakteride çabuk direnç gelişmesine neden olabilmeleri bakımından dikkatli kullanılması gereken ilâçlardır.

amnezik *amnesic* Hafızayı ortadan kaldıran veya unutturan madde.

ampirik tedavi *empiric therapy* Görgü, deney ve gözlem üzerine kurulu tedavi. İnfeksiyon hastalıklarının tedavisinde kemoterapötik seçimi ile ilgili olarak, hastalığa neden olan mikroorganizmanın mikrobiyolojik tanısı konulmadan, hekimin daha önceki deneyimlerine dayanarak ve mevcut infeksiyon hastalığına neden olabilecek tüm mikroorganizmaları kapsayacak şekilde yapılan tedavi şekli.

analeptik ilâç *analeptic drug* Olağan dozlarında konvülsiyon yapıcı etkileri olan, yüksek dozlarda santral sinir sistemini uyaran ilâç. Almitrin bismezilat, doksapram, pentilentetrazol, niketamit, striknin, pikrotoksin, kafein ve teofilin bu grup ilâçlardandır.

analjezik ilâç *analgesic drug* Ağrı kesici ilâç. Anesteziklerden farklı olarak bilinç kaybına neden olmadan ağrıyı ortadan kaldırırlar.

narkotik a. i. *(narcotic a. d.)* bilinç kaybı oluşturmaksızın uyuşukluk ve sersemlik oluşturarak ağrı kesen ilâç. Opioitler bu grupta yer alır.

narkotik olmayan a. i. *(non-narcotic a. d.)* narkotik analjezikler gibi bağımlılık, uyuşukluk ve sersemlik oluşturmaksızın ağrı kesen ilâç. Steroit yapısında olmayan antiinflamatuvar ilâçlar bu grupta yer alır.

analjezik nefropatisi *analgesic nephropathy* Özellikle fenasetin içeren kombine analjezik müstahzarları devamlı olarak birkaç yıl veya daha uzun süre kullanan kişilerde kronik interstisyel nefrit, piyelonefrit ve papilla nekrozu ile karakterize durum.

analjezik gastroenteropatisi *analgesic gastroenteropathy* Salisilatlar ve diğer steroit yapısında olmayan antiinflamatuvar analjeziklerin, başta mideninki olmak üzere, gastrointestinal mukozayı tahriş etmelerine ve çeşitli lezyonlara neden olmaları sonucunda tedavinin ilk birinci ve ikinci haftalarında ortaya çıkabilen akut mukoza zedelenmesi belirtileri *(mide mukozasında epitel dökülmesi, yüzeyel peteşiler ve mideden gizli kan kaybının artması)* ve tedavi uzarsa genellikle tedavinin ilk üç ayından sonra ortaya çıkan lezyonlar *(ülser ve ona bağlı kanamalar)* ile kendini gösteren durum.

analog *analogue* Bir diğer kimyasala yapısal olarak benzeyen, ancak belirli bileşeni ile ayrılan bileşik. Benzer ya da zıt etkiye sahip olabilir.

androjenik ilâç *androgenic drug* Erkek özelliklerinin gelişmesine neden olan ilâç. Testosteron, testosteron propiyonat, testosteron fenilpropiyonat, testosteron sipiyonat, testosteron enantat, testosteron undekanoat, metiltestosteron, mesterolon, fluoksimesteron, kalusteron, testolakton, danazol ve jestrinon bu grupta yer alır.

anestezik ilâç *anesthetic drug* Duyu kaybına yol açan ilâç.

genel a. i. *(general a. d.)* sadece duyu kaybına değil bilinç kaybına da yol açan ilâç. İnhalasyon anestezikleri ve intravenöz anestezikler bu grupta yer alır.

lokal a. i. *(local a. d.)* uygulandığı bölgede sinir iletimini bloke ederek duyu kaybına yol açan ilâç. Lidokain (ksilokain), bupivakain, levobupivakain, ropivakain, prilokain, kartikain, dibukain, mepivakain, etidokain, kokain, prokain, oksibuprokain, tetrakain, benzokain, butilaminobenzoat, butesin pikrat, siklometikain sülfat ve ortoform bu grupta yer alır.

inhalasyon a. i. *(inhalational a. d.)* vücuda solunum yolu ile alınan ve kan yolu ile beyin ve diğer dokulara ulaştırılan anestezik madde. Halotan, azot protoksit, izofluran, desfluran, sevofluran ve enfluran bu grupta yer alır.

intravenöz a. i. *(intravenous a. d.)* Öncelikle anestezi indüksiyonunda, tek anestezik madde olarak küçük girişimlerde, inhalasyon anestezikleri ile birlikte toplam intravenöz anestezide, ayrıca sedasyon ve konvülziyon kontrolünde kullanılan anestezik madde. Çok kısa etki süreli barbitüratlar *(tiyopental, metoheksital, tiamilal, heksobarbital ve tiyobarbitalin sodyum tuzları)*, ketamin, kısa etki süreli opioitler *(fentanil, sufentanil, remifentanil ve alfentanil)*, benzodiyazepinler *(flunitrazepam ve diazepam)*, propofol ve etomidat bu grupta yer alır.

yüzeyel a. i. *(topical a. d.)* anestetize edilmek istenen bölgeye ve genellikle deri ve mukozaya doğrudan uygulanan anestezik madde.

anjiyotensin dönüştürücü enzim inhibitörü (ADEİ) — *angiotensin converting enzyme inhibitor (ACEI)* — Böbrek kaynaklı reninin plazmada oluşturduğu ve damar çeperindeki doku renin-anjiyotensin sisteminin damar çeperinde oluşturduğu inaktif bir prekürsör olan anjiyotensin I'in etkin olan anjiyotensin II'ye dönüşümüne neden olan anjiyotensin dönüştürücü enzimini inhibe eden ilâç. Kaptopril, enalapril, benazepril, fosinopril, kinapril, lizinopril, ramipril, silazapril ve trandolapril bu grupta yer alır.

anksiyolitik ilâç — *anxiolytic drug* — Anksiyeteyi gideren ilâç; ideal veya teorik olarak vijilansı ve normal psikomotor reaktiviteyi normal sınırın altına düşürmeksizin anksiyete halini ve ona eşlik eden aşırı psikomotor reaktiviteyi gideren ilâç. Bu gruptaki ilâçlardan benzodiyazepinler "minör trankilizanlar" olarak da adlandırılmıştır. Etkileri düşünüldüğünde bu terim yanıltıcıdır. Diazepam, klordiazepoksit, lorazepam, oksazepam, medazepam, klorazepat, alprazolam, prazepam, adinazolam, klobazam, halazepam ve bromazepam anksiyolitik olarak kullanılırlar.

anorektik ilâç — *anorectic drug* — İştah kesici etkisi olan ilâç. Şişmanlık tedavisi için kullanılan ilâç. Amfetamin, metamfetamin, dekstroamfetamin, fentermin, benzfetamin, fendimetrazin, fenmetrazin, dietilpropiyon, mazindol ve fenilpropanolamin anorektik etkileri olan sempatomimetiklerdendir. Günümüzde mide-bağırsak kanalında etki gösteren orlistat ve santral etki gösteren sibutramin kullanılmaktadır.

antaanaljezi — *antaanalgesia* — Barbitüratların subanestezik dozda verildiklerinde veya yüksek dozlarda uyanma dönemlerinde akut olarak gelişen ağrıya duyarlılığın artışı ile karakterize fenomen.

antagonist — *antagonist* — Agonist ile aynı reseptör veya bağlanma bölgesi için yarışan ve agonistin etkisini azaltan veya önleyen bileşik.

kompetitif a. *(competitive a.)* agonist ile aynı reseptör için yarışan ve geri dönüşümlü olarak bağlanması sonucunda agonistin etkisini azaltan veya ortadan kaldıran madde. Antagonizmanın derecesi, ortamda bulunan agonist ve antagonist maddelerin molar konsantrasyonları arasındaki orana bağlıdır; eğer agonistin konsantrasyonu artırılırsa antagonizma tamamen ortadan kalkabilir.

kompetitif olmayan a. *(non-competitive a.)* agonist ile aynı reseptör veya bağlanma bölgesi için yarışan ve geri dönüşümsüz olarak bağlanması sonucunda agonistin etkisini azaltan veya ortadan kaldıran madde. Ortamda agonistin konsantrasyonunun artırılması antagonizmayı ortadan kaldıramaz. Bazı antagonistler, başlangıçta yarışmalı bir şekilde ve sonra moleküllerinde oluşan kimyasal bir dönüşme sonucu yarışmasız bir şekilde antagonizma yaparlar.

antagonizma *antagonism* Bir ilâcın, diğer bir ilâcın etkisini önlemesi veya azaltması.

farmakolojik a. *(pharmacological a.)* aynı reseptöre yüksek afiniteli ve seçici bir şekilde bağlanabilen iki ilâç arasındaki antagonizma şekli. Ör., asetilkolin ile atropin.

fizyolojik a. *(physiological a.)* bir ilâcın etkisinin ayrı bir reseptör veya mekanizma aracılığı ile aksi yönde etki yapan diğer bir ilâç tarafından azaltılması ya da ortadan kaldırılması. Ör., kolin esterleri ile noradrenalin ve benzeri vazokonstriktör ilâçlar.

kimyasal a. *(chemical a.)* agonistin, antagonist ilâç ile kimyasal olarak birleşmesi sonucu etkisiz hale getirilmesi. Ör., dimerkaprol ile civa, altın, bizmut ve arsenik gibi metaller.

antasit *antacid* Midede paryetal hücreler tarafından salgılanan hidroklorik asidi nötralize ederek mide suyunun asitliğini azaltan ve ağız yolundan alınan lokal etkili ilâç. Sodyum bikarbonat, alüminyum hidroksit, dihidroksialüminyum, sodyum karbonat, bazik alüminyum karbonat, dihidiroksialüminyum aminoasteat, alüminyum fosfat, alüminyum silikat, magnezyum oksit, magnezyum hidroksit, hidrotalsit, magnezyum karbonat, magnezyum trisilikat, magaldrat ve magnezyum fosfat bu grupta yer alır.

antiamibik ilâç *antiamibic drug* *Entamoeba histolyca* adlı duruma göre patojen olabilen bir protozonun neden olduğu kalın bağırsak inflamasyonu olan amibiyazis tedavisinde kullanılan ilâç. Metronidazol, ornidazol, tinidazol, emetin ve dehidroemetin, klorokin fosfat, halojenli 8-hidroksikinolinler *(kliokinol ve iyodokinol)*, organik antimon bileşikleri *(meglumin antimonyat, sodyum stiboglukonat)*, kemoterapötikler *(pentamidin izetionat, amfoterisin B, ketokonazol, atovakuon, trimetreksat ve primetamin)*, organik arsenik bileşikleri *(melarsaprol ve triparsamit)*, efornitin, suramin, nifurtimoks, mepakrin ve diloksanid furoat bu grupta yer alır.

antianjinal ilâç *antianginal drug* Anjina pektoris nöbetlerinin önlenmesi veya geçirilmesi için kullanılan ilâç. Bu grupta organik nitratlar yani nitrovazodilatörler *(nitrogliserin, izosorbit dinitrat ve nikorandil)*, β-adrenerjik reseptör blokerleri *(atenolol, propranolol, asebutolol, metoprolol ve timolol)* ve kalsiyum kanal blokerleri *(nifedipin, nikardipin, nitrendipin, nizoldipin, amlodipin bezilat, felodipin, lasidipin, lerkanidipin, verapamil ve diltiazem)* bulunur.

antiaritmik ilâç *antiarrhythmic drug* Kalpteki çeşitli aritmilerin önlenmesi, ortadan kaldırılması veya kontrol altına alınması için kullanılan ilâç. Sınıf I *(sodyum kanal blokerleri, [IA grubu: kinidin, prokainamid ve dizopiramid; IB grubu: lidokain, fenitoin, meksiletin ve tokainid; IC grubu: flekainid, enkainid, propafenon, morisizin ve lorkainid])*, sınıf II *(β-adrenerjik reseptör blokerleri: propranolol, metoprolol, atenolol, esmolol, timolol ve asebutolol)*, sınıf III *(potasyum kanal blokerleri: amiodaron, sotalol ve bretilyum)* ve sınıf IV *(kalsiyum kanal blokerleri: verapamil ve diltiazem)* antiaritmik olarak kullanılan ilâçlardandır. Antiaritmikler klinik açıdan ise, supraventriküler aritmilerde etkili olanlar *(verapamil)*, hem supraventriküler hem de ventriküler aritmilerde etkili olanlar *(dizopiramit)* ve ventriküler aritmilerde etkili olanlar *(lidokain)*

olarak sınıflandırılabilirler.

antiastmatik ilâç *antiasthmatic drug* Bronkodilatör veya antiinflamatuvar etkisi nedeni ile astım tedavisinde kullanılan ilâç. İnflamasyonun erken fazındaki yanıtı tersine çevirebilen bronkodilatörler olarak β-adrenerjk reseptör agonistleri *(bambuterol, formoterol, fenoterol, reproterol, salbutamol, salmeterol, terbutalin, metoprolol [orsiprenalin], pitbuterol, tulobuterol, adrenalin, efedrin ve izoproterenol)*, ksantin türevleri *(aminofilin, teofilin ve enprofilin)* ve antimuskarinik ilâçlar *(ipratropiyum ve oksitropiyum)* kullanılır. İnflamasyonun geç fazını engelleyerek veya inhibe ederek etkilerini oluşturan antiinflamatuvar ilâçlar olarak da mast hücresi stabilizatörleri *(kromoglikat ve nedokromil)*, kortikosteroitler *(beklametazon dipropiyonat, budesonit ve flutikazon propiyonat)*, lökotrien reseptör antagonistleri/lökotrien sentez inhibitörleri *(montelukast ve zafirlukast/zileuton)* ve histamin H_1-reseptör antagonistleri *(azelastin ve ketotifen)*'dir.

antiaterosklerotik ilâç *antiatherosclerotic drug* Ateroskleroz tedavisinde kullanılan ilâç. Lipoproteinlerin sentezini azaltan ilâçlar olan 3-hidroksi-3-metilglutaril-koenzim A (HMG-KoA) redüktaz inhibitörleri *(statinler)*, fibratlar, nikotinik asit *(niasin)* ve asipimoks ve lipoprotein katabolizmasını artıran ilâçlar olan safra asidi bağlayan reçineler *(kolestiramin ve kolestipol)* hipolipidemik etkileri nedeni ile hiperlipoproteinemiler ve ateroskleroz tedavisinde kullanılırlar.

antibiyotik *antibiotic* Bakteriler, funguslar ve aktinomisetler gibi çeşitli mikroorganizma türleri tarafından üretilen ve diğer mikroorganizmaların gelişmesini önleyen ya da onları öldüren kimyasal madde.

antidepresan ilâç *antidepressant drug* Depresyon tedavisinde kullanılan ilâç. Fiziksel hastalıklar ile ilişkili majör depresyon dahil, orta ve ağır derecedeki majör depresyonun tedavisinde ve distimide *(düşük dereceli kronik depresyon)* etkilidirler. Trisiklik antidepresanlar *(imipramin, desipramin, klomipramin, trimeprimin, amitriptilin, nortriptilin, doksepin, opipramol ve dibenzepin)*, selektif serotonin geri alım (re-uptake) inhibitörleri *(fluoksetin, sertralin, paroksetin ve fluvoksaminsitalopram)*, monoamin oksidaz inhibitörleri *(moklobemid, tranilsipromin, nardil, fenelzin, feniprazin, nialamid, izokarboksazit, parjilin ve parnat)*, lityum karbonat ve karbamazepin bu grupta yer alır.

antidiyabetik ilâç *antidiabetic drug* Diabetes mellitus tedavisinde kullanılan ilâç. Tip 1 diyabet olgularında *(gerekli olduğunda tip 2'de de)* kullanılan insülin preparatları *(nötral regüler insülin, semilente insülin, izofan insülin, karma lente insülin, protamin çinko insülin, ultralente insülin, insülin lispro ve insülin glarjin)* ile tip 2 diyabet tedavisinde kullanılan oral antidiyabetik/hipoglisemik ilâçlardan sülfonilüre türevleri *(1. kuşak [klorpropamit ve tolbutamit], 2. kuşak [glibenklamit (gliburit), glipizit (glidiazinamit), glibornurit ve gliklazit, glikuidon] ve 3. kuşak [glimepirit])*, sülfonilüre benzerleri *(glinidler; repaglinit ve nateglinit)*, insüline duyarlılaştırıcılar *(tiazolidindionlar; troglitazon ve rosiglitazon)*, biguanidler *(metformin)*, α-glukosidaz inhibitörleri *(akarboz, miglitol ve guar zamkı)* ve aldoz redüktaz inhibitörleri *(tolrestat, sorbinil ve alrestatin)* bu grupta yer alır.

antidiyareik ilâç *antidiarrheic drug* İshal tedavisinde kullanılan ilâç. Opiyatlar ve diğer opioitler *(kodein, difenoksilat, loperamit, opiyum tentürü ve paregorik eliksir)*, parasempatolitik ilâçlar *(atropin ve disiklomin)*, adsorban ve kitle oluşturan ilâçlar *(atapulgit, kaolin, bizmut bileşikleri ve metilselüloz)* ile oral rehidratasyon tuzları bu grupta yer alır. Ayrıca ishalin özgül tedavisi için kemoterapötikler, glukokortikoitler, sulfasalazin, 5-aminosalisilat ve türevleri, kolestiramin, sindirim enzimleri, aspirin, propranolol, metizerjit ve siproheptadin kul-

lanılan ilâçlardandır.

antidot *antidote* Bir zehiri nötralize eden veya onun etkilerini tersine çeviren madde. Ör., civa, altın, bizmut ve arsenik gibi metaller ile olan zehirlenmelerin tedavisinde kullanılan dimerkaprol.

antiemetik ilâç *antiemetic drug* Kusmanın önlenmesi veya tedavisi için kullanılan ilâç. Antikolinerjikler *(skopolamin)*, antihistaminikler *(difenhidramin, dimenhidrinat, hidroksizin, siklizin, buklizin, meklizin, sinarizin ve prometazin)*, nöroleptikler *(proklorperazin, trifluoperazin, perfenazin, klorpromazin, asepromazin ve promazin)*, antiserotonerjik *(ondanseron hidroklorür, granisetron hidroklorür, tropisetron ve dolasetron)*, antiemetik ve prokinetik *(metoklopramit ve sisaprit)*, antidopaminerjik *(domperidon)*, trimetobenzamit, glukokortikoitler *(deksametazon ve metilprednizolon)*, dronabinol ve nabilon antiemetik olarak kullanılan ilâçlardandır.

antiepileptik ilâç *antiepileptic drug* Epilepsi tedavisinde kullanılan ilâç. Fenitoin, sodyum fosfenitoin, fenobarbital, mefobarbital, metarbital, primidon, karbamazepin, etosüksinimid, sodyum valproat, trimetadion, klonazepam, klorazepat, diazepam, gabapentin, vigabatrin, lamotrigin, felbamat, topiramat, tiagabin, levetirasetam ve pirasetam bu grupta yer alır.

antifibrinolitik ilâç *antifibrinolytic drug* Traneksamik asit gibi fibrinolizi inhibe ederek fibrin erimesini önleyen ilâç. Kanamanın önlenmesi ve menorajide yararlı olabilirler.

antiflojistik ilâç *antiphlogistic drug* İnflamasyonu önleyen veya iyileştiren ilâç.

antifungal *antifungal* Dermatofitik, mükokütanöz veya sistemik mantar infeksiyonlarının tedavisinde kullanılan antibiyotik. Antibakteriyel etkileri çok zayıftır veya yoktur. Genel olarak antibakteriyel ilâçlara göre daha toksik ilâçlardır. Sistemik olarak kullanılan amfoterisin B, ketokonazol, flukonazol, griseofulvin ve flusitozin ile lokal olarak kullanılan nistatin, pimarisin, klotrimazol, mikonazol, terbinafin, tolnaftat, naftitin ve siklopiroksolamin bu grupta yer alır.

antihelmintik ilâç *antihelminthic drug* Nematodlar, sestodlar veya trematodlar gibi helmintiyazise neden olan mikroorganizmaları ya öldürerek *(helmintisit)* ya da onu felç edip bulunduğu dokudan ayrılmasını sağlayarak *(helmintifüj)* hastalık etkenini dışarı atan ilâç. Pirantel pamoat, mebendazol, albendazol, piperazin, levamizol, tiabendazol, ivermektin, dietilkarbamazin, niklozamit, prazikuantel, metrifonat ve oksamnikin bu grupta yer alır.

antihidrotik ilâç *antihidrotic drug* Ter salgılanması üzerinde inhibitör etkisi olan ilâç.

antihipertansif ilâç *antihypertensive drug* Hipertansiyon tedavisinde kullanılan ve kan basıncının normal değerlere gelmesini sağlayan ilâç. Diüretikler *(hidroklorotiazit, metoklorotiazit, politiazit, hidroflumetiazit, klopamit, bendrofluazit, siklopentiazit, klortalidon ve indapamit)*, β-adrenerjik reseptör blokerleri *(propranolol, atenolol, betaksolol, bisoprolol, metoprolol, asebutolol, karvediol, labetolol, oksprenolol, pindolol, nadolol, nebiolol, seliprolol, tertalolol ve timolol)*, α-adrenerjik reseptör blokerleri *(prazosin, doksazosin mezilat, terazosin, alfuzosin, ketanserin ve urapidil)*, adrenerjik nöron blokerleri *(rezerpin, guanetidin ve guanedrel)*, santral etkili sempatolitik ilâçlar *(klonidin, moksonidin, metildopa, guanabenz asetat ve guanfasin)*, kalsiyum kanal blokerleri *(nifedipin, nikardipin, nitrendipin, nizoldipin, amlodipin bezilat, felodipin, lasidipin, lerkanidipin, verapamil ve diltiazem)*, anjiyotensin dönüştürücü enzim inhibitörleri *(kaptopril, enalapril, benazepril, fosinopril, kinapril, lizinopril, ramipril, silazapril ve trandolapril)* ve reseptör blokerleri *(losartan, valsatran, irbesartan, kandesartan sileksetil, telmisartan ve eprosartan)*, doğrudan etkili vazodilatörler *(hidralazin)* ve potasyum kanal açıcıları *(mi-*

noksidil) antihipertansif olarak kullanılan ilâçlardandır. Sodyum nitroprusiyat, trimetafan kamsilat ve diazoksit sadece hipertansif kriz tedavisinde kullanılır.

antihipoglisemik ilâç *antihypoglycemic drug* Hipoglisemi tedavisinde kullanılan ilâç. Glikoz çözeltileri, glukagon, diazoksit ve somatostatin analogları *(okreotit)* bu grupta yer alır.

antihistaminik ilâç *antihistaminic drug* Histamine ait reseptörlere bağlanarak histamin aracılıklı etkileri azaltan ya da önleyen ilâç. Histamin H_1-reseptör blokerleri *(birinci kuşak H_1-reseptör antagonistleri; klasik antihistaminikler)* esas olarak alerjik hastalıklar, taşıt tutması, bulantı ve kusma, soğuk algınlığı, premedikasyon ve Parkinson hastalığı gibi durumların tedavisinde kullanılırlar. 1. kuşaktan doksapin, karbinoksamin, klemastin, difenhidramin, dimenhidrinat, pirilamin, tripelenamin, klorfeniramin, bromfeniramin, hidroksizin, siklizin, meklizin, prometazin, siproheptadin ve fenindamin ile 2. kuşaktan *(terapötik dozlarda sedasyon yapmayan)* akrivastin, setirizin, azelastin, levokabastin, loratidin ve feksofenadin bu grupta yer alır. Diğer yandan histamin H_2-reseptörlerini bloke eden ilâçlar esas olarak aşırı asit salgılanması ile karakterize mide ve duedonum ülseri, stres ülseri, Zollinger-Ellison sendromu, asit-aspirasyon sendromu *(Mendelson sendromu)*, gastroözofageal reflü hastalığı ve karsinoid sendrom gibi durumların tedavisinde kullanılırlar. Simetidin, ranitidin, famotidin ve nizatidin bu grupta yer alır.

antiinflamatuvar ilâç *antiinflammatory drug* İnflamasyon ile karakterize durumların tedavisinde kullanılan ilâç. Steroit yapısında olmayan antiinflamatuvar ilâçlar (NSAİİ'lar); glukokortikoitler *(betametazon, kortizon asetat, deflazakort, deksametazon, hidrokortizon [kortizol], metilprednizolon, prednizolon, triamsinolon, flukortolon, diflokortolon, parametazon asetat, beklometazon dipropiyonatbudesonid, flutikazon, flumetazon pivalat, klobetazon, klobetazol propiyonat, flusinolid, halometazon monohidrik, halsinoid ve mometazon furoat)*, romatoit artrit tedavisinde kullanılan ilâçlar, immünosupresanlar, gut tedavisinde kullanılan ilâçlar ve histamin H_1-reseptör antagonistleri bu grupta yer alır. Ayrıca son yıllarda inflamatuvar olaylarda rol oynayan çeşitli moleküllerin oluşumu/salıverilmesi/etkisini önleyen sitokin inhibitörleri, hücre adezyon moleküllerinin inhibitörleri, fosfolipaz A_2 inhibitörleri, lipoksijenaz ve lökotrien reseptör antagonistleri, siklooksijenaz-2 inhibitörleri ve indüklenebilir nitrik oksit sentaz inhibitörleri de antiinflamatuvar ilâçlar olarak geliştirilmesine yönelik çalışmalar bulunmaktadır.

antikoagülan ilâç *anticoagulant drug* Arterlerin ve venlerin çeperinde ve içinden kan dolaşan yapay yüzeylerde trombus oluşmasını ve gelişmesini inhibe eden ve kanın koagülasyon yeteneğini azaltan ilâç. Arter dolaşımında antikoagülanların etkisi azdır. Heparin ve oral antikoagülanlar *(sodyum varfarin, fenindion ve difenadion)* bu ilâç grubunda yer alır.

antikolinesteraz ilâç *anticholinesterase drug* Sinaps ve kavşaklarda asetilkolinesteraz enzimini inhibe ederek parasempatomimetik etki oluşturan ilâç. Geri dönüşümlü inhibisyon yapan fizostigmin, neostigmin, pridostigmin, demekaryum, edrofonyum, ambenonyum ve distigmin ile geri dönüşümsüz inhibisyon yapan ekotiyofat, izofluorat ve malatiyon bu grupta yer alır.

antimalaryal ilâç *antimalarial drug* *Plasmodium* türü protozoonlar tarafından oluşturulan malarya *(sıtma)* hastalığının tedavisinde kullanılan ilâç. Primer doku şizontositleri *(primakin ve proguanil)*, kan şizontositleri *(kinin, klorokin, meflokin, halofantrin, amodiakin, pirimetamin ve mepakrin)*, ikincil doku şizontositleri-radikal küratif ilâçlar *(primakin)*, gametositositler *(primakin)* ve sporontositler

(proguanil ve primetamin) bu grupta yer alır.

antimetabolit *antimetabolite* Esansiyel metabolite yapısal olarak benzeyen, ancak normal metabolik yollar ile etkileşip kullanımını bozarak etkisini gösteren bileşik. Folat antagonistleri *(metotreksat gibi)* ve purin veya pirimidin baz analogları *(5-florourasil, sitarabin ve 6-merkaptopurin gibi)* antimetabolit özelliklerinden dolayı çeşitli hastalıkların tedavisinde kullanılırlar. Kladribin, sitarabin, kapesitabin, fludarabin fosfat, florourasil, gemsitabin, 5-merkaptopürin, metotreksat, raltitrekset ve tiyoguanin kanser tedavisinde kullanılan antimetabolitlerdendir.

antimikotik ilâç *antimycotic drug* bk. antifungal ilâç.

antimikrobiyal ilâç *antimicrobial drug* Mikroorganizmaları öldüren ya da onların çoğalmasını ve büyümesini önleyen ilâç.

antimikrobiyal spektrum *antimicrobial spectrum* Belirli bir kemoterapötiğe duyarlı olan mikroorganizma türlerinin tümü. Bazı kemoterapötikler sadece bir bakteri türüne veya birkaçına karşı etkilidirler; bunlara "dar spektrumlu kemoterapötikler" adı verilir; izoniazit, nistatin, penisilin G ve benzeri doğal penisilinler bu grupta yer alır. Diğer bazı kemoterapötikler ise fazla sayıda bakteri ve diğer mikroorganizma türlerine karşı da etkilidirler; bunlara "geniş spektrumlu kemoterapötikler" adı verilir; tetrasiklinler, kloramfenikol, üreidopenisilinler ve imipenem bu grupta yer alır.

antineoplastik ilâç *antineoplastic drug* Neoplazmaların tedavisinde kullanılan ilâç. Alkilleyici ilâçlar, antimetabolitler *(kladribin, sitarabin, fludarabin fosfat, florourasil, gemsitabin, 5-merkaptoürin, metotreksat, raltitrekset ve tiyoguanin)*, antibiyotikler *(daunorubisin [daunomisin], doksorubisin [adriyamisin], bleomisin, daktinomisin [aktinomisin D], mitomisin ve plikamisin [mitramisin])*, hormonal ilâçlar *(prednizon, tamoksifen, flutamid, löprolit ve goserelin)* ve bitkisel alkaloitler *(vinkristin, vinblastin, etopozit, taksol [paklitaksel] ve topotekam [hikamtin])* bu grupta yer alır.

antinevraljik ilâç *antinevralgic drug* Nevralji türünde ağrıyı gideren ilâç.

antiparkinson ilâç *antiparkinsonian drug* Parkinsonizm veya Parkinson hastalığı tedavisinde kullanılan ilâç. Dopaminerjik etkinliği artıran ilâçlar *(L-DOPA, sentetik ve yarı sentetik ergo alkaloitleri, amantadin, selejilin ve entakapon)* ve santral etkili antikolinerjik ilâçlar *(biperiden, triheksifenidil, benztropin mezilat, bornaprin hidroklorür, dietazin, etopropazin, difenhidramin, orfenadrin ve klorfenoksamin)* başlıcalarıdır.

antiperspiran ilâç *antiperspirant drug* Ter salgılanması üzerinde inhibitör etkisi olan ilâç.

antipiretik ilâç *antipyretic drug* Ateşe karşı kullanılan ilâç; ateş düşürücü ilâç. Steroit yapısında olmayan antiinflamatuvar ilaçlar, salisilatlar, para-aminofenol türevleri, pirazalon türevleri, profenler-fenilpropiyonik asit türevleri, fenilasetik asit türevleri, indolasetik asit türevleri, fenamik asit türevleri ve oksikamlar analjezik ve antiinflamatuvar etkilerinin yanında antipiretik etkilerinden dolayı da kullanılırlar.

antiproliferatif ilâç *antiproliferative drug* Hücre çoğalmasını önleyen ilâç. Azatiyopirin, mikofenol mofetil, metotreksat, siklofosfamit ve klotambusil bu grupta yer alır

antipsikotik ilâç *antipsychotic drug* Şizofreni, psikotik depresyon ve ilâç ile oluşan psikoz durumlarının tedavisinde kullanılan ilâç. Bir zamanlar yanlış bir ifade ile "majör trankilizanlar" da denilmiştir. Klorpromazin, tioridazin, flufenazin, flupentiksol, zuklopentiksol, haloperidol, loksapin, melperon, pimozit, sulpirid, klozapin, olanzapin, ketiapin, zotepin, risperidon, olanzepin ve sertindol bu grupta yer alır.

klasik/tipik a.i. *(classic/typic a.d.)* ilk geliştirilen, benzer farmako-

lojik etkilere, farklı kimyasal yapıya sahip antipsikotikler. Fenotiyazinler *(klorpromazin)*, tiyoksantenler *(tiyoridazin)* ve butirofenonlar *(haloperidol)* bu grupta yer alır.

yeni/atipik a.i. *(newer/atypic a.d.)* ekstrapiramidal yan etkileri daha az, tedaviye dirençli hasta grubunda daha etkili, şizofreninin negatif semptomlarına karşı da etkili daha yeni antipsikotik ilâç grubu. Klozapin, amisülprit ve olanzapin bu grupta yer alır.

antiraşitik ilâç *antirachitic drug* Raşitizm tedavisinde kullanılan ilâç. D vitamini preparatları *(kalsiferol [D_2 vitamini], kolekalsiferol [D_3 vitamini], kalsitriol (1,25-dihidroksikolekalsiferol), alfakalsidol [1α-hidroksikolekalsiferol], kalsifediol [25-hidroksikolekalsiferol], dihidrotakisterol ve kalsipotriol)* ve kalsiyum bileşikleri *(kalsiyum karbonat, kalsiyum laktat, kalsiyum glukonat, kalsiyum, luseptat ve kalsiyum glubionat)* bu grupta yer alır.

antiretroviral ilâç *antiretroviral drug* İmmün yetersizlik virüsü *(human immunodeficiency virus, HIV)* üzerinde etkili ilâç. Ters transkriptaz inhibitörleri *(zidovudin, didanozin, zalsitabin, stavudin, lamivudin, nevirapin, efavirenz ve delavirdin)* ve proteaz inhibitörleri *(sakinavir, indinavir, ritonavir, nelfinavir, ampinavir ve lopinavir)* bu grupta yer alır.

antisekretuvar ilâç *antisecretory drug* Mideden asit salgılanmasını azaltan ilâç. Proton pompası inhibitörleri, histamin H_2-reseptör blokerleri, antimuskarinik ilâçlar *(pirenzepin ve telenzepin)* ve somatostatin *(somatostatin-14 ve oktreotit)* bu grupta yer alır.

antiseptik *antiseptic* Canlılar üzerine *(cilde ve dışarı açılan boşlukların mukozasına)* dıştan uygulanarak kullanılan antimikrobik ilâç. İyotlu bileşikler *(iyot ve iyodoforlar [povidon iyot])*, klorlu bileşikler *(klor ve hipoklorik asit)*, alkoller *(etil alkol ve izopropil alkol)*, aldehitler *(formaldehit, glutaraldehit ve noksitiolin)*, fenolik bileşikler *(fenol, krezoller, triklosan, klorokrezol, pikrik asit, betanaftol, kreozot, gayakoller, timol, rezorsinol, heksilrezorsinol ve parabenler ve tıbbi katranlar [çam katranı ve ardıç katranı])*, oksitleyici maddeler *(hidrojen peroksit [%3'lük, oksijenli su], potasyum permanganat, sodyum perborat, potasyum klorat, benzoil peroksit ve perasetik asit)*, katyonik deterjanlar *(benzalkonyum klorür, klorheksidin, setilpridinyum klorür, aleksidin)*, civa bileşikleri *(merbromin, timerosal sodyum, fenilmerküri nitrat, fenilmerküri asetat ve nitromersol)*, gümüş bileşikleri *(gümüş nitrat, gümüş sülfadiazin, gümüş vitellinat, gümüş proteinat ve kolloit gümüş)*, çinko tuzları *(çinko sülfat, çinko oksit ve kalamin)*, borik asit, salisilik asit, benzoik asit ve asetik asit, boyalar *(akridin boyaları [etoksidiaminoakridin (rivanol), akriflavin, aminakrin hidroklorür ve proflavin hemisülfat], kristal viyole, metil yeşili, eozin ve metilen mavisi)*, nitrofurazon, mafenid asetat, klorkinaldol, kliokinol, kükürt, sodyum tiyosülfat ve ihtamol bu grupta yer alır.

antitiroit ilâç *antithyroid drug* Hipertiroidizm ve tirotoksikoz tedavisinde kullanılan ilâç. Tiyoüre *(tiyoamit, tiyokarbamit)* türevleri *(propiltiyourasil, metimazol ve karbimazol)*, β-adrenerjik reseptör blokerleri *(propranolol, metoprolol, atenolol ve nadolol)*, adrenerjik nöron blokörleri *(rezerpin ve guanetidin)*, iyodürler, iyotlu radyokontrast maddeler *(ipodat ve iyopanoik asit)*, glukokortikoitler *(dekzametazon ve prednizolon)*, lityum tuzları ve radyoaktif iyot bu grupta yer alır.

antitrombositik ilâç *antithrombocytic drug* bk. antitrombotik ilâç.

antitrombotik ilâç *antithrombotic drug* Arterlerin ve venlerin çeperinde ve içinden kan dolaşan yapay yüzeylerde trombosit aktivasyonu, adezyonu ve agregasyonunu önleyerek trombus oluşmasını ve gelişmesini inhibe eden ilâç. Antikoagülanlar antitrombositikler *(aspirin, tiklopidin, klopidogrel, trombosit glikoproteini IIb/IIIa reseptör antagonistleri [absiksimab, eptifibatit, tirofiban ve lamifiban], dipiri-*

damol, epoprostanol [prostasiklin]) ve fibrinolitikler.

antitüsif ilâç *antitussive drug* Öksürüğü şiddet ve sıklık bakımından azaltan ilâç. Opioitler, klonazepam, levodropropizin, difenhidarmin hidroklorür, klofedianol hidroklorür, levopropoksifen, izoaminil, klobutinol hidroklorür, karbetapentan *(pentoksiverin)* sitrat, karamifen edizilat, oksolamin fosfat, benzonatat, butamirat dihidrojen sitrat, sodyum dibunat, pipazetat ve demulsentler *(gummi arabicum şurubu, meyan balı ve gliserin)* bu grupta yer alır.

antiviral ilâç *antiviral drug* Virüslerin neden olduğu infeksiyonların tedavisinde kullanılan ilâç. *Herpetoviridae* familyası virüsleri (HSV'ler)'ne etkili ilâçlar *(asiklovir, valasiklovir, famsiklovir, pensiklovir, gansiklovir sodyum, foskarnet sodyum, idoksirudin ve sidofovir)*, antiretroviral ilâçlar, influenza ve diğer solunum yolu virüslerine etkili ilâçlar *(zanamivir, oseltamivir, amantadin, rimantadin, ribavirin ve palivizumab)*, interferon-α ve immünoglobülin preparatları *(insan normal immünoglobülini ve özgül antiviral immünoglobülinler)* bu grupta yer alır.

araştırıcı broşürü *investigator's brochure* Klinik ilâç araştırmalarında sponsor tarafından tüm araştırıcılara verilen ve araştırılan ürün hakkında klinik öncesi ve klinik tüm bilgiyi içeren yazılı belge.

artyük *afterload* Ejeksiyon sırasında ventrikülün sistolik boşalmasına, sistolik küçülmesine karşı koyan kuvvet, direnç. Son yük. Kalbin önündeki yük. Hidralazin gibi arteriyol dilatasyonu yapan ilâçlar periferik damar direncini ve kalbin artyükünü düşürürler.

asemptomatik *asymptomatic* Semptomlara neden olmayan veya göstermeyen.

astrenjan *astringent* Dokuların kasılması veya salgılanmanın durması ya da kanamanın kontrolü gibi özelliklere sahip olan madde. Şap, gümüş nitrat, Fe^{+++} klorür, çinko klorür ve potasyum permenganat özellikle ciltte küçük sıyrık ve yaralarda, proteinlerin çökmesine neden olarak kanamayı durdurabilirler.

aşı *vaccine* Organizmaya verildiğinde immün yanıtı uyararak infeksiyon hastalıklarından korunmayı sağlayan immünojen.

atopi *atopy* Bazı kişilerde ilâçlara bağlı tipik alerjik reaksiyonların diğer kimselere karşı daha sık görülmesi durumu. Bu kişilerin çoğu aynı zamanda bronşiyal astım, saman nezlesi ve besin alerjisi gibi patolojik durumları olan kimselerdir. Atopinin en önemli nedeni, böyle kişilerin immünoglobülin E (IgE) tipi antikor oluşturmaya genetik yatkınlıklarının bulunmasıdır. Normal kişilerde IgE tipi antikorlar plazmada düşük miktarda bulundukları halde, atopililerde kronik olarak yüksek miktarda bulunurlar.

bağışıklama *immunization* Bir aşı, toksoit veya antikor içeren preparat uygulayarak immün sistemi uyarma veya immüniteyi sağlama işlemi.

bakterisit *bacterisid* Vücut sıvılarında oluşturdukları konsantrasyonlarda bakteri hücresini doğrudan öldüren kemoterapötik. Penisilinler, sefalosporinler, aminoglikozitler, vankomisin, amfoterisin B, rifampin ve florokinolonlar bu grupta yer alır.

bakteriyostatik *bacteriostatic* Vücut sıvılarında oluşturdukları konsantrasyonlarda bakteri hücrelerinin gelişmesini ve üremesini önleyen kemoterapötik. Tetrasiklinler, sülfonamitler, kloramfenikol, eritromisin, klindamisin, metronidazol ve mikonazol bu grupta yer alır.

barbitüratlar *barbiturates* Sedatif, hipnotik, anestezik, antikonvülzan, antiepileptik ve çizgili kas gevşetici etkileri olan hipnosedatiflerden barbitürik asidin sodyum tuzları. Uzun *(fenobarbital)*, orta *(pentobarbital, allobarbital, amobarbital, butalbital ve siklobarbital)*, kısa *(sekobarbital ve heksobarbital)* ve çok kısa *(tiyopental, metoheksital, tiamilal, heksobarbital ve tiyobarbitalin sodyum*

		tuzları) etkili olarak sınıflandırılırlar.
baroreseptör	*baroreceptor*	Aort kavsi ve karotit sinüslerde bulunan, kan basıncındaki değişimi algılayan yapılar.
baroreseptör refleks	*baroreceptor reflex*	Kan basıncındaki değişiklikleri algılayan baroreseptörler aracılığı ile kan basıncını normal seviyesine getirmeye çalışan refleks.
benzodiyazepinler	*benzodiazepines*	Anksiyolitik, sedatif, hipnotik, antikonvülzan ve çizgili kas gevşetici etkileri olan hipnosedatiflerin bir grubu. Etki sürelerine göre uzun *(diazepam, klordiazepoksit, klorazepat, prazepam, halazepam, medazepam, flurazepam ve kuazepam)*, orta *(oksazepam, alprazolam, lorazepam, temazepam, nitrazepam ve flunitrazepam)* ve kısa *(midazolam ve triazolam)* etki süreli benzodiyazepinler olmak üzere üç gruba ayrılırlar. Barbitüratlar ile karşılaştırıldığında, terapötik indeksleri yüksektir, karaciğerde enzim indüksiyonu fazla oluşturmazlar ve diğer ilâçlar ile etkileşme olasılıkları düşüktür, anksiyolitik etkilerini belirgin bir sedasyon yapmaksızın oluşturabilirler ve çoğunun psişik bağımlılık oluşturma potansiyelleri düşüktür. Anksiyolitik olarak barbitüratlara tercih edilirler.
beta-laktam antibiyotik	*beta-lactam antibiotic*	Yapısında biri azot, üçü karbon olan dört üyeli heterosiklik beta-laktam halkası içeren antibiyotik. Penisilinler, sefalosporinler, monobaktamlar, karbapenemler ve beta-laktamaz inhibitörleri bu grupta yer alır.
Bezold-Jarish etkisi	*Bezold-Jarish effect*	Serotoninin kalp ve akciğerlerdeki aferent sinir uçlarını uyarması sonucu oluşturduğu kan basıncı düşmesi.
bilgilendirilmiş olur formu	*informed consent form*	Klinik çalışmaya katılacak özneler için sponsor ya da araştırmacı tarafından hazırlanmış klinik denemeyi, işlemleri ve olası riskleri açıklayan döküman.
birinci derece kinetik	*first-order kinetics*	Meydana gelen farmakokinetik bir olayın *(pasif difüzyon ile emilme ve glomerüllerden filtrasyon gibi)* o anda vücutta bulunan ilâç konsantrasyonu ile doğru orantılı bir hızda gerçekleştiğini ifade eder. Birim zamanda atılan veya emilen ilâç fraksiyonu sabittir; ilâcın kandaki konsantrasyonlarının artma veya azalma hızı o andaki ilâç konsantrasyonu ile doğru orantılıdır.
biyoanaliz	*bioassay (biological assay)*	Fiziksel, kimyasal ya da biyolojik bir ajanın bir biyolojik indikatör *(yaşayan organizmalar ya da dokular)* yardımı ile potensinin belirlenmesi.
biyotransformasyon	*biotransformation*	İlâçların ve diğer ksenobiyotiklerin çeşitli doku ve organlarda enzimler aracılığı ile uğradıkları kimyasal değişim. Biyotransformasyon reaksiyonları başta karaciğer olmak üzere bağırsak, böbrek, akciğer, dalak, kas, plasenta, deri veya kan gibi çeşitli organ ve dokularda meydana gelir. Esas amaç, ilâcın sudaki çözünürlüğünü artırarak atılmasını kolaylaştırmaktır. Bir ilâcın biyotransformasyonu sonucunda bir veya birden fazla metabolit oluşabilir. Birden fazla metabolit oluşması sırasında metabolik reaksiyonlar aynı anda veya dizi halinde gelişebilir. İlâçların metabolitlerine dönüşmeleri farmakodinamik açıdan farklı sonuçlar doğurabilir: Toksik etkisi olan bir ilâç veya metabolit, toksik etkisi olmayan metabolit(ler)e dönüşebilir; farmakolojik bakımdan etkili bir ilâç farmakolojik etkinliği ana maddeden daha kuvvetli, eşit farmakolojik etkinliğe sahip, farmakolojik etkinliği daha zayıf, farklı farmakolojik etkinliğe sahip veya tamamen etkisiz metabolit(ler)e dönüşebilir; toksik etkisi olmayan bir ilâç toksik metabolit(ler)e dönüşebilir veya etkisiz bir madde *(inaktif prekürsör, ön-ilâç)* farmakolojik bakımdan etkili metabolit(ler)e dönüşebilir.
biyoyararlanım	*bioavailability*	Bir etken maddenin dozaj şeklinden emilerek sistemik dolaşıma geçme hızı ve derecesi. **bağıl b.** *(relative b.)* ağızdan veya başka intravenöz dışında bir yol-

dan uygulanan ilâç için, onun sistemik dolaşıma geçen miktarının, ilâcın intravenöz yol dışında en yüksek biyoyararlanım göstermesi beklenen parenteral yollardan biri ile, bu da olanaksız ise oral çözelti şeklinde aynı dozda ilâç uygulanması ile sistemik dolaşıma geçen ilâç miktarına oranlanması ile bulunan biyoyararlanım.

mutlak b. *(absolute b.)* ağızdan veya başka intravenöz dışında bir yoldan uygulanan ilâç için, onun sistemik dolaşıma geçen miktarının, yüzde yüz emilime olanak veren intravenöz yoldan aynı dozda ilâç uygulanması ile sistemik dolaşıma geçen ilâç miktarına oranlanması ile bulunan biyoyararlanım. Eğer ilâcın suda yeterince çözünmemesi veya fazla toksik olması gibi nedenler ile intravenöz yoldan uygulanması olanaksız ise, bu durumda mutlak biyoyararlanım belirlenemez.

botulinum toksini *botulinum toxin* *Clostridium botulinum* sporları ve büyüyen hücreleri tarafından üretilen bir ekzotoksin. Toksin, santral sinir sisteminde presinaptik uçlara bağlanarak asetilkolin salıverilmesini engeller ve felce neden olur. Yedi farklı immünolojik tipinden tip A bilinen en kuvvetli zehirlerden biridir. Yüz ve göz kasları gibi ufak kasların içine injekte edilerek bu kaslar ile ilgili bazı hastalıkların *(distoniye bağlı şaşılık, oküler miyopati, esansiyel blefarospazm, çocuklarda serebral felçteki lokal spastisitenin, hemifasiyel spazmın ve spazmodik tortikolisin tedavisi gibi)* tedavisinde kullanılır.

bronkodilatör ilâç *bronchodilator drug* Bronş düz kaslarında gevşemeye neden olan ilâç. β-adrenerjk reseptör agonistleri *(bambuterol, formoterol, fenoterol, reproterol, salbutamol, salmeterol, terbutalin, metoprolol [orsiprenalin], pitbuterol, tulobuterol, adrenalin, efedrin ve izoproterenol)*, ksantin türevleri *(aminofilin, teofilin ve enprofilin)* ve antimuskarinik ilâçlar *(ipratropiyum ve oksitropiyum)* bu grupta yer alır.

bronkokonstriktör *bronchoconstrictor* Bronş düz kaslarında kasılmaya neden olan madde veya ilâç. Ör., histamin H_1-reseptör agonistleri ve muskarinik reseptör agonistleri.

Coombs testi *Coombs test* Eritrositlere karşı gelişmiş otoantikorları belirlemek için kullanılan bir test. Birçok hastalık ve ilâç *(kinidin, metildopa ve prokainamit)* bu otoantikorların oluşumuna neden olabilir.

çapraz geçişli çalışma *crossover study* Klinik denemenin ilk kısmında her grup içindeki bireyler bir tedaviyi alırken, daha sonraki kısmında diğer tedaviyi aldıkları klinik çalışma şekli.

çift plasebo *double dummy* Klinik ilâç araştırmalarında, aktif kontrol, araştırılan ilâca görünüş olarak benzer yapılamadığı durumlarda, her iki ilâcın da plasebo karşılıklarının yapılması.

degradasyon *degradation* Bir kimyasalın daha az karmaşık bileşiğe doğru değişimi.

dekonjestan ilâç *decongestant drug* Genellikle iyi kanlanan organlarda, gelen kanın artması veya kanın geri dönüşünün engellenmesi ile ortaya çıkan konjesyonu azaltan ilâç.

lokal d. i. *(local d. d.)* burun mukozasına veya konjonktivaya lokal olarak uygulanan ve genellikle saf α-mimetik etkinlik gösteren ve çoğu doğrudan etkili ilâçlar. Bu grupta nafazolin, tetrahidrozolin, ksilometazolin, indanozolin, siklopentamin, tuaminoheptan, metilheksamin ve propilheksedrin bulunur.

nazal d. i. *(nasal d. d.)* burun mukozasındaki damarları büzerek mukozada konjesyona bağlı şişkinliği gideren ilâç.

sistemik d. i. *(systemic d.d.)* ağız yolundan verilerek sistemik dekonjestan etki oluşturan ilâç. Bu grupta fenilpropanolamin, psödoefedrin, efedrin, fenilefrin ve metoksamin bulunur.

denge sabitesi *equilibrium constant* Her kimyasal reaksiyon için karakteristik olan bir sabite. Belli bir ısı ve basınçta dengede olan bütün reaktan ve ürünlerin özgün konsantrasyon-

ları ile ilgilidir. İleri doğru olan reaksiyon hız sabitesinin, ters yöndeki reaksiyona ait hız sabitesi ile bölünmesi ile elde edilir. bk. afinite.

deplesyon *depletion* Tükenme. Ör., rezerpin, santral ve periferik adrenerjik nöronlardaki depo veziküllerine güçlü bir şekilde bağlanır. Depo veziküllerinin rezerpin ile etkileşmesi sonucunda veziküler amin pompası iş göremez hale gelir; böylece sinir ucunun dopamin ve noradrenalini biriktirme ve depolama yeteneği kaybolarak amin içeriği tükenir. Katekolaminler sitoplazma içine sızar ve burada monoamin oksidaz tarafından parçalanır, sonuçta sinir ucu depolarize olduğunda salıverilecek aktif nörotransmiter kalmaz. Benzer etki mekanizması serotonin için de söz konusudur.

desensitizasyon *desensitization* Duyarsızlaşma. Genellike in vitro agonist uygulanması sonucu bir saniyeden birkaç saate kadar değişen süre içinde hedef hücrelerin yanıt verirliliğinin *(dolayısı ile ilâç etkisinin)* azalmasını ifade eder. Bu olay sırasında genellikle hücrede reseptör sıklığında *(sayısında)* azalma olmaz. Hızlı gelişen desensitizasyonu, daha yavaş gelişen ikinci dönem desensitizasyon izleyebilir. In vivo durumda, tonik stimülasyon altında olan reseptörler desensitizasyon geliştirmeye fazla yatkın değildirler. Bazen desensitizasyon gelişmesine reseptör down-regülasyonu eşlik eder veya desensitizasyonu reseptör down-regülasyonu izler. Desensitizasyon gelişmesi için agonistin sürekli olarak ortamda bulunması gerekir. Agonist ilâçlar iki tür desensitizasyon yapabilirler:

heterolog d. *(heterologous d.)* belirli bir reseptör türü aracılığı ile hedef hücreyi etkileyen ilâçların yaptığı desensitizasyonun, aynı hücreyi başka tür reseptörler aracılığı ile etkileyen ilâçlara karşı da desensitizasyon gelişmesine yol açması olayı. Reseptörde bir değişme değil, transmembranal sinyal ileti sistemlerinde veya diğer reseptör sonrası olaylarda değişme vardır ve böyle bir durum aynı efektör sistemi kullanan farklı reseptör türleri üzerinden oluşan hücre yanıtının azalmasına yol açar. Genellikle homolog desensitizasyona göre daha yavaş gelişir.

homolog d. *(homologous d.)* bir agonistin yaptığı desensitizasyon sonucu, hücrede aynı reseptör aracılığı ile etki yapan diğer agonistlere karşı desensitizasyon gelişmesi durumu.

dezenfektan *disinfectant* Cansız cisimler *(cerrahi malzeme, hastanın çevresi ve kullandığı eşyalar gibi)* veya vücuttan atılan boşaltılar ve salgılar *(feçes, idrar, balgam ve akıntılar)* üzerine uygulanarak kullanılan antimikrobik ilâç. İyotlu bileşikler *(iyot ve iyodoforlar [povidon iyot])*, klorlu bileşikler *(klor, hipoklorik asit ve kloroforlar [kloraminler, halazon ve oksiklorozen])*, katyonik deterjanlar *(benzalkonyum klorür ve klorheksidin)*, şelasyon yapıcı maddeler *(etilendiamintetraasetik asit [EDTA] ve türevleri [EGTA, HDTA ve CDTA], iminodiasetik asit ve nitriloasetik asit)* ve gaz veya buhar dezenfektanları *(etilen dioksit, propilen dioksit, beta-propiyolakton ve ozon)* bu grupta yer alır.

dijestan ilâç *digestant drug* Sindirime yardımcı olan ilâç. Hidroklorik asit, pepsin, papain, pankreas enzimleri *(pankreatin, pankrelipaz)* ve safra asitleri *(kolik asit, kenodezoksikolik asit, dezoksikolik asit, sığır safra özütü ve sodyum dehidrokolat)* bu grupta yer alır.

disülfiram benzeri etki *disulfiram-like effect* Alkol ile birlikte alındığında yüzde sıcak basması, vazodilatasyon ve baş ağrısı gibi bulgu ve semptomları ortaya çıkaran ilâçların etkisi. Ör., klor-propamit, ditiyokarbamat fungusitler, siyanamit, hipoglisemik sülfonilüreler, metranidazol, bazı sefalosporinler ve fungus *Coprinus atramentarius*.

diüretik ilâç *diuretic drug* Böbreklerden idrarın atılım hızını artıran ve aynı zamanda su ve tuz kaybı yapan ilâç. Güçlü diüretikler *(furosemit, etakrinik asit ve bumetanid gi-*

bi kwrm diüretikleri ve civalı diüretikler), orta derecede güçlü diüretikler *(tiazitler [klorotiazit, hidroklorotiazit, bendroflumetiazit, metiklotiazit ve politiazit], tiazit benzerleri [klortalidon, klopamit, kinetazon, mefrusit, metolazon, indapamit ve ksipamit] ve amilorid)* ve zayıf diüretikler *(triamteren, aldosteron antagonistleri [spironolakton ve kanrenon], karbonik anhidraz inhibitörleri [asetazolamit, metazolamit, etokszolamit ve diklofenamit], ozmotik diüretikler [mannitol, izosorbitol, gliserol ve sorbitol] ve ksantin türevleri)* bu grupta yer alır.

potasyum tutucu d. *(potassium sparing d.)* nefronda distal tübülün son kısmını ve toplayıcı tübüllerin kortikal bölümlerini etkileyerek sodyum geri emilimini azaltarak diürez oluşturan ilâç. Spironolakton, amilorit ve triamteren bu grupta yer alır.

doz *dose* Bir kezde verilen ilâç miktarı.

günlük d. *(daily d.)* gün boyunca verilmesi önerilen ilâç miktarı.

idame d. *(maintenance d.)* istenen etkiyi devam ettirebilmek için ilâcın kan düzeylerinin sabit bir şekilde kalması için gerekli doz.

letal d. *(lethal d.)* ilâcın ölüme neden olan dozu.

maksimum d. *(maximum d.)* bir ilâcın toksik etkiler oluşturmaksızın istenen etkiyi oluşturabilen en fazla miktarı.

minimum d. *(minimum d.)* bir ilâcın tedavi edici etki oluşturabilen en düşük miktarı.

terapötik d. *(therapeutic d.)* istenen tedavi edici etkiyi oluşturan ilâç dozu.

toksik d. *(toxic d.)* zararlı yan etkiler oluşturan veya zehirlenme belirtilerine neden olan ilâç miktarı.

yükleme dozu *(loading d.)* bir ilâcın kan düzeylerini kısa sürede yükseltmek için uygulanan başlangıç dozu.

dromotropik ilâç *dromotropic drug* Kalpte ileti hızını etkileyen ilâç.

negatif d. i. *(negative d. d.)* kalpte ileti hızını azaltan ilâç.

pozitif d. i. *(positive d. d.)* kalpte ileti hızını artıran ilâç.

dozlam *dosage* Doz ve dozlar arasındaki zaman aralığı *(interval)*.

EC50 *EC50 (median effective concentration)* Ortanca etkin konsantrasyon. Konsantrasyon-yanıt eğrilerinden hesaplanan ve maksimum etkinin % 50'sini oluşturan konsantrasyon.

ED50 *ED50 (median effective dose)* Ortanca etkin doz. Doz-yanıt eğrilerinden hesaplanan ve maksimum etkinin % 50'sini oluşturan doz.

eğri altında kalan alan *area under the curve (AUC)* Biyoyararlanım çalışmalarında elde edilen plazma konsantrasyonu-zaman eğrisinin altında kalan alan. Plazma kompartmanına giren toplam ilâç miktarı ile doğrudan orantılıdır, emilim hızı ile ilişkili değildir.

eikozanoid *eicosanoid* Fosfolipaz enzimlerinin zar hücre ve/veya organellerinin fosfolipitleri üzerindeki etkisi sonucunda 3, 4 veya 5 çift bağ içeren 20 karbonlu esansiyel yağ asitlerinden *(8, 11, 14-eikozatrienoik asit [dihomo-γ-linoleik asit], 5, 8, 11, 14-eikozatetraenoik asit [arakidonik asit] ve 5, 8, 11, 14, 17-eikozapentaenoik asit)*, siklooksijenaz, lipoksijenaz ve sitokrom P450 *(epoksijenaz ve ω-hidroksilaz)* enzimleri aracılığı ile pek çok hücrede oluşan biyolojik aktif ürünler. Eikozanoidlerden prostaglandinler *(PGI_2, PGE_2, $PGF_{2\alpha}$ ve PGD_2)*, tromboksan A2, lökotrienler *(LTA_4, LTB_4, LTC_4, LTD_4 ve LTE_4)*, lipoksin A ve B, hidroksieikozatetraenoik asit (HETE)'ler *(5-, 8-, 12-, 15-HETE)*, epoksieikozatrienoik asit (EET)'ler (*5,6-, 8,9-, 11,12- ve 14,15-EET)*, dihidroksieikozatrienoik asit (diHETE)'ler, HETE'ler *(7-, 8-, 9-, 10-, 11-, 12-, 13-, 15-, 16-, 17-, 18-, 19- ve 20-HETE)* ve hidroksi yağ asitleri *(12-hidroksilaurat)* pek çok fizyolojik ve fizyopatolojik olayda önemli rol

oynarlar.

ekspektoran ilâç *expectorant drug* Genellikle ağız yolundan sistemik olarak uygulanan ve solunum yollarında birikmiş balgamı sulandırıp yapışkanlığını azaltarak onun öksürük ile dışarı atılmasını kolaylaştıran ilâç. Bromheksin klorür, ambroksol, terpin hidrat, gliseril gayakolat, iyodürler, tuz ekspektoranlar *(sodyum klorür, potasyum iyodür, amonyum asetat, amonyum klorür ve sodyum sitrat),* ipeka, tolu balzamı, poligala ve adasoğanı *(scilla)* bu grupta yer alır.

elektroforez *electrophoresis* Molekülleri, elektriksel alanda göç ederken, bir matriks içinde elektriksel yüklerine göre ayırt etme tekniği.

elektrolit *electrolyte* Çözelti içinde veya eridiğinde iyonlarına ayrılan ve bu şekilde elektriği iletebilen madde.

ELISA testi *enzyme-linked immunosorbent assay (ELISA)* Enzim ile etiketli immünoreaktan *(antijen veya antikor)* ve immünosorbentin *(antijen ve antikor katı [solid] bir desteğe bağlanır)* kullanıldığı herhangi bir enzim immünanaliz.

E_{maks} E_{max} Konsantrasyon/doz-yanıt eğrilerinden hesaplanan maksimum etki.

emetik ilâç *emetic drug* Ağızdan alınan maddeler ile olan akut zehirlenmelerin tedavisi gibi kısıtlı bir amaç ile hastayı kusturmak ve böylece midedeki zehiri uzaklaştırmak için kullanılan ilâç. Ayrıca, birçok ilâcın özellikle ağız yolundan alındığında bir yan etki olarak ortaya çıkan zayıf, bazen güçlü emetik etkisi vardır. Emetik ilâç olarak günümüzde parenteral yoldan verilen apomorfin ve ağız yolundan verilen ipeka kullanılır.

emilim *absorption* İlâcın uygulama bölgesinden hücre dışı kompartmanlara hareketi; absorbsiyon. Bir ilâcın hücre zarlarından geçişini etkileyen faktörler arasında ilâç ile ilgili faktörler *(ilâcın farmasötik şekli, partikül büyüklüğü, molekül büyüklüğü, iyonizasyonu, lipofilikliği, tuz halinde olması, kristal şekli, solvasyon/hidrasyon durumu, steroizomerleri olması, kompleks oluşumu, konsantrasyonu ve farmakolojik özelliği)* ve emilim yeri ile ilgili fizyolojik faktörler *(emilim bölgesinin anatomik yapısı, bölgedeki ortamın pH'sı, bölgeden geçen kan akımının hızı, emilim yüzeyinin genişliği ve geçirgenliği)* bulunur.

endikasyon *indication* Hastada belirli bir tedavi veya müdahele uygulanmasına karar verilmesini gerektiren durum ya da belirti.

enterohepatik döngü *enterohepatic cycle* Ağız yolundan alınan ilâcın bağırsaklardan emildikten sonra portal damarlar aracılığı ile karaciğere taşınması ve orada glukuronik veya sülfürik asit ya da diğer asitler ile konjüge edilmesi sonrasında konjügatın karaciğerden safraya ve oradan da bağırsaklara geçmesi ve konjügatın bağırsaklarda glukuronidazlar ile parçalanmasından açığa çıkan serbest ilâç molekülünün tekrar emilmesi. Bu olay ağızdan alınan ilâçların etki sürelerinin uzamasına neden olur. Kloramfenikol, klorpromazin, dijitoksin ve steroit yapılı bazı ilâçlar bu olaya maruz kalan ilâçlardandır.

enzim aktivasyonu *enzyme activation* İlâçların biyotransformasyon hızlarının artması olayı. Enzim indüksiyonundan farklı olarak, enzim sentezi artmaz, koenzim artırılarak enzim aktive edilir. Ör., piridoksin, aromatik L-amino asit dekarboksilaz enzimini aktive ederek L-DOPA'nın periferik dokularda dopamine dönüşmesini hızlandırır; bu nedenle L-DOPA kullanan Parkinson hastalarının birlikte piridoksin kullanmaları halinde ilâcın etkinliği azalır.

enzim indüksiyonu *enzyme induction* Bazı ilâçlar ve ksenobiyotikler ile besinlerdeki bazı maddelerin, biyotransformasyonda görevli bazı enzimlerin veya enzim sistemlerinin sentezini artırarak bu enzimlerin substratı olan ilâçların metabolizmalarının hızlanması olayı. Böyle bir etkiye sahip olan ilâç veya maddeye "enzim indüktörü" denir. Daha çok mikrozomal enzimler indüklenmeye uygun ol-

duklarından, enzim indüksiyonu mikrozomal enzim indüksiyonu ile eş anlamlı olarak da kullanılır. Bir ilâcın, kendi metabolizmasında rol oynayan enzim sistemini indüklemesi "otoindüksiyon" olarak adlandırılır *(ör., fenobarbital)*; indüksiyon sonucu kendi metabolizması hızlanıp etkisi azaldığından bu olay "biyokimyasal tolerans" olarak da adlandırılır. İndüklenen enzim genellikle başka ilâçların metabolizmasında da rol oynadığından aynı yoldan metabolize edilen diğer ilâçların biyotransformasyonları da hızlanır. Otoindüksiyon yapan iki ilâcın birlikte veya peşpeşe verilmeleri halinde görülen durum ise "çapraz indüksiyon" olarak adlandırılır *(ör., fenobarbital ve hekzobarbital)*. Enzim indüksiyonu, tedavi açısından büyük önem taşır, enzim indüktörlerinin kronik olarak kullanılması halinde tedavinin başlangıcında uygulanan dozla ulaşılan *(indüktörün ve/veya aynı enzimle metabolize edilen diğer ilâçların veya endojen maddelerin)* plazma düzeyleri giderek düşer, oluşan metabolitler ana maddeden daha etkisiz ise farmakolojik etki zayıflar, daha etkili ise şiddetlenir. Enzim indüksiyonuna bağlı ilâç etkileşmeleri ciddi sorunlar doğurabilir; indüktöre bağlı olarak plazmadaki düzeyi düşen ikinci ilâcın dozu artırıldıktan sonra indüktör aniden kesilirse, ikinci ilâcın plazma düzeyi minimum toksik konsantrasyonu aşar, yan ve toksik etkiler ortaya çıkar. Barbitüratlar, rifampisin, griseofulvin, klorfenotan, hidantoinler, karbamazepin, fenilbutazon, tolbutamit, aldrin, dieldrin, difenhidramin, karbutamit, meprobamat, karisoprodol, klorpromazin, trifluprom azin ve imipramin fenobarbital tipinde, metilkolantren, benzipren, fenantren, tetraklordibenzodioksin ve bazı herbisitler metilkolantren tipinde indüksiyon yaparlar. Etil alkolün uzun süre kullanılması da mikrozomal enzim indüksiyonuna neden olur.

enzim inhibisyonu *enzyme inhibiton* Bazı ilâçların biyotransformasyonda görevli bazı enzimlerin veya enzim sistemlerinin sentezini azaltarak veya yıkılmalarını artırarak, bu enzimlerin substratı olan ilâçların metabolizmalarının yavaşlamasına yol açması olayı. Böyle bir etkiye sahip olan ilâç veya maddeye "enzim inhibitörü" denir. Bu durum, birlikte verilen iki ilâcın enzime bağlanma bölgesi için yarışması ile de ortaya çıkabilir. Enzim inhibisyonu sonucunda ilâçların etki şiddetleri artabilir ve/veya etki süreleri uzayabilir; bu durum, ilâca bağlı yan ve toksik etkilerinin ortaya çıkmasına yol açar. Gerek oksidasyonda, gerekse faz II reaksiyonlarında görevli mikrozomal veya mikrozomal olmayan bazı enzimler inhibe edilebilirler. Bazen inhibisyonu yapan ilâcın kendisi değil, metabolitidir. Kloramfenikol, simetidin, kumarin türevleri, izoniazit, eritromisin, troleandomisin, flukonazol, ketokonazol, itrakonazol, allopurinol, disülfiram, etil alkol *(kısa süre kullanım)* ve oral kontraseptifler enzim inhibisyonuna neden olan ilâçlardandır.

eşdeğerlik *equivalence* Bir ilâcın diğeri ile belirli standartlar açısından karşılaştırılması sonucunda, belirli aralıklarda eşit özellikte olması.

biyoeşdeğerlik *(bioequivalance)* farmasötik eşdeğer olan iki müstahzarın biyoyararlanımlarının aynı olması durumu *(birinci koşulu kimyasal eşdeğerlik, ikinci koşulu farmasötik eşdeğerlik)*.

farmasötik e. *(pharmaceutical e.)* iki ya da daha fazla müstahzarın, aynı etken maddeyi, aynı farmasötik şekil içerisinde ve aynı miktarda içermesi.

kimyasal e. *(chemical e.)* iki ya da daha fazla müstahzarın aynı etken maddeyi etikette belirtilen miktarı belli sınırlar aralığında içermesi.

klinik e. *(clinical e.)* iki ya da daha fazla müstahzarın eş in vivo etki

		(farmakolojik yanıt ya da hastalık veya semptomun kontrolü) göstermesi. **terapötik e.** *(therapeutic e.)* biyoeşdeğer iki ya da daha fazla müstahzarın aynı etkinlik ve güvenliği klinik olarak göstermesi.
etik kurul	*independent ethics committee*	Kurum içi, bölgesel, ulusal ve uluslar üstü seviyede sağlık çalışanları ve dışındaki kişilerden oluşan bağımsız kurul. Başlıca görevi preklinik ve klinik denemelere katılanların hakları, güvenliği ve sağlıklarını güvence altına almaktır.
etiyoloji	*etiology*	Hastalık nedenlerini araştırıp inceleyen bilim dalı; hastalığa neden olan etken veya etkenler.
etkililik	*efficacy*	İlâç molekülünün intrinsik etki gücünün veya reseptör molekülünü aktive etme yeteneğinin bir ölçüsü *(maksimum etki, E_{maks})*.
farmakoepidemiyoloji	*pharmacoepidemiology*	İlaç epidemiyolojisi. İlâç etkilerini popülasyon düzeyinde araştıran bilim dalı.
farmakodinami	*pharmacodynamics*	Deney hayvanları ve insanlarda ilâçların fizyolojik, biyokimyasal ve patolojik olaylar üzerindeki etkileri ile uğraşan farmakoloji dalı. Ana konuları; ilâçların çeşitli organ ve yapılardaki etkilerinin *(etki kalıbı)* aydınlatılması, etki yerlerinin ve mekanizmalarının saptanması ve kimyasal yapı değişiklikleri sonucu etki kalıbında meydana gelen değişmelerin *(yapı-aktivite ilişkisi)* belirlenmesidir.
farmakoekonomi	*pharmacoeconomy*	İlâç tedavisinin sağlık sistemleri ve toplum üzerine ekonomik maliyeti ve yararlarını çalışan bilim dalı.
farmakogenetik	*pharmacogenetics*	İlâca verilen terapötik ve toksikolojik yanıtın genetik bağlamda moleküler temelinin aydınlatılması, bireylerin genetiğindeki değişkenliğin ilâçlara yanıttaki bireyler arası değişkenliğe yansıması ve genler üzerinde yeni ilâçlar için hedef noktalar bulunması ile uğraşan farmakoloji dalı.
farmakokinetik	*pharmacokinetics*	İlâçların vücutta başlarına gelen emilim, dağılım, metabolizma ve atılım (ADME) olaylarını kantitatif olarak ve özellikle zaman boyutları içinde inceleyen farmakoloji dalı.
farmakolog	*pharmacologist*	Farmakoloji alanında uzmanlık ve/veya doktora derecesine sahip kişi.
farmakoloji	*pharmacology*	**1.** İlâç ve biyolojik sistemler arasındaki ilişki. **2.** İlâçların etkileri, etki mekanizmaları ve tedavide kullanımlarını inceleyen bilim dalı. Hücre, hücre altı yapılar, biyoaktif moleküller, dokular ve organlar üzerinde in vitro veya deney hayvanı veya insan üzerinde in vivo çalışmalar yaparak hastalıkların tedavisi, tanısı, profilaksisi ve diğer tıbbi amaçlar için en uygun kimyasal maddenin saptanması ve ilâç olarak geliştirilmesi ile uğraşır.
farmakolojik olmayan tedavi	*non-pharmacological therapy*	Non-farmakolojik tedavi. Yaşam şeklinin düzeltilmesi ile yapılan tedavi.
farmakoterapi	*pharmacotherapy*	Farmakolojinin hastalık tedavisine ve diğer tıbbi yaklaşımlara uygulanması ile uğraşan farmakoloji dalı.
farmakovijilans	*pharmacovigilance*	İlaç advers etkilerinin ve ilâca ait diğer problemlerin belirlenmesi, değerlendirilmesi, anlaşılması ve önlenmesine yönelik bilimsel çalışmalar ve aktiviteler.
faz I	*phase I*	İlâç geliştirmenin ilk klinik fazı. İnsan öznelerde ilk deneme; genelde az sayıda (20-80 kişi) sağlıklı gönüllülerde gerçekleştirilir, ilk farmakokinetik veriler ve ilâç güvenliğine ait ilk veriler elde edilir.
faz II	*phase II*	İlâç geliştirmenin ikinci fazı. Belirli hastalığı ya da rahatsızlığı olan kişilerde (150-200 kişi) ilâcın etkinliği ve kısa dönem güvenlik verileri elde edilir.
faz III	*phase III*	İlaç geliştirmenin üçüncü fazı. Büyük özne gruplarında *(250-1000 veya daha fazla kişi)* ilâç güvenliği ve etkililiğine ait başlıca çalışmalar yapılarak yarar-risk ilişkisi ortaya çıkarılır. Faz IIIA, III. dönemin başlangıcın-

		dan yeni ilâcın ruhsatlandırılıp pazarlanması için ilgili resmi kuruluşa yapılan yeni ilâç başvurusuna kadar geçen süreyi ve dolayısı ile bu başvurunun dosyasına giren Faz III çalışmalarının yapıldığı süreyi kapsar. Faz IIIB, başvurudan sonra ilâç pazarlanana kadar Faz III çalışmalarının yapıldığı süreyi kapsar.
faz IV	*phase IV (post-marketing studies)*	Klinik ilâç geliştirmenin pazarlama sonrası fazı. Genellikle piyasadaki diğer ilâçlarla ekonomik maliyet ve yarar değerlendirilmesi yapılır. İlâca ait yeni endikasyonların, yeni veriliş yollarının belirlenmesi ve yeni yaş grubuna uygulanıp uygulanmayacağı ile ilgili durumlarda Faz II ve Faz III çalışmalar tekrarlanır.
fibrinolitik ilâç	*fibrinolytic drug*	Arterlerin ve venlerin çeperinde ve içinde kan dolaşan yapay yüzeylerde oluşmuş pıhtıyı eriten ilâç. Streptokinaz, alteplaz, reteplaz, tenekteplaz, ürokinaz ve anistreplaz gibi ilâçlar plazminojeni aktive ederek plazmin yapılmasını sağlarlar ve böylece fibrini ve pıhtıları parçalarlar.
Freund adjuvanı	*Freund's adjuvant*	İmmün yanıtı artırmak için kullanılan maddeler. Fosfat ve alüminyum hidroksit gibi mineral tuzlar, mineral yağ-su emülsiyonlar ve Freund'un tam adjuvanı için bunlara ilaveten ölü mikobakteriden oluşur.
gangliyon bloke edici ilâç	*ganglion blocking drug*	Otonomik gangliyonlarda sinirsel aşırımı bloke eden ilâç. Trimetafan kamsilat, mekamilamin, hekzametonyum, pentolinyum, tübokürarin ve pempidin bu grupta yer alır.
gangliyon uyarıcı ilâç	*ganglion stimulating drug*	Otonomik gangliyonlarda sinirsel aşırımı artıran ilâç. Ör., nikotin.
gri (bebek) sendrom(u)	*grey (baby) syndrome*	Erken doğan ve yenidoğanlarda kloramfenikol verildiğinde, bunlarda biyotransformasyon ve atılım ile ilgili mekanizmaların henüz yetersiz olması nedeni ile ortaya çıkan, hızla yüksek kan konsantrasyonlarına ulaşılmasından dolayı akut dolaşım ve solunum depresyonu, hipotermi, kaslarda gevşeme, karında distansiyon, metabolik asidoz ve ciltte gri renk ile kendini gösteren bir durum. Bundan dolayı, ilâcı 6 aylıktan önce günde 50 mg/kg'ı geçen dozlarda kullanmamak gerekir. Bu sendrom ilâcı aşırı dozda alan erişkinlerde de ortaya çıkabilir.
guatrojenik	*guatrogenic*	Guatr oluşumuna neden olan madde veya ilâç. Tiyonamit türevi ilâçlar, bazı sebzeler içinde bulunan ve tiyoüre türevlerine yapıca benzeyen doğal maddelerin bu tür etkileri bulunmaktadır.
hapten	*hapten*	Tek başına immünolojik olmayan, ancak antikorlar ile reaksiyona girebilme yeteneğinde olan küçük molekül ağırlıklı antijen. İmmün yanıtı uyarabilmesi için haptenin bir taşıyıcı moleküle bağlanması gerekir.
hastalığı modifiye eden antiromatik ilâç	*disease-modifying antirheumatic drug*	Romatizmal hastalıkların tedavisinde kullanılan antiinflamatuvar etkisi olan, ancak doğrudan analjezik etkisi olmayan ilâç. İmmünosupresif ilâçlar *(azatiyopirin, siklofosfamit, metotreksat, siklosporin ve glukokortikoitler)*, penisilamin, hidroksiklorokin ve sülfasalazin bu grupta yer alır.
hemostatik ilâç	*hemostatic drug*	Belirli bazı nedenlere bağlı olarak oluşan kanamayı durdurmak için kullanılan ilâç. Lokal hemostatikler *(jelatin süngeri, selüloz, trombin, mikrofibriler kolajen hemostat [aviten], vazokonstriktör çözeltiler ve astrenjanlar [şap, gümüş nitrat* Fe^{+++} *klorür, çinko klorür ve potasyum permenganat)* ve sistemik hemostatikler *(fibrinoliz inhibitörleri [aminokaproik asit, traneksemik asit, aprotinin ve fibrinojen], trombosit bozukluklarında kullanılan ilâçlar [konsantre trombosit ve taze tam kan], hemofilide kullanılan kan ürünleri [dondurularak çöktürülmüş plazma, antihemofilik faktör konsantratı, taze dondurulmuş plazma, dezmopresin, kurutulmuş ve arıtılmış faktör IX kompleksi, dondurulup çöktürme işleminden arta kalan plazma ve plazma preparatları], vazokonstriktör hemostatikler [dezmopresin, somatostatin-14 ve okreotid], besinsel faktörler [K vitamini ve C vitamini] ve etamsilat)* bu

grupta yer alır.

Herxheimer reaksiyonu *Herxheimer reaction* Tifo, bruselloz ve sifilisli hastalarda kloramfenikolün yüksek dozları ile tedaviye başlandığında vücutta hızla öldürülen basillerden açığa çıkan endotoksinlere bağlı meydana gelen dolaşım kollapsı.

hız sınırlayıcı basamak *rate-limiting step* Genellikle, enzimatik bir reaksiyonda en büyük aktivasyon enerjili bir basamak ya da en yüksek serbest enerjili duruma geçiş hali; metabolik bir yolda en yavaş basamak. Ör., adrenerjik sinir uçlarında noradrenalin sentez yolunda hız sınırlayıcı basamak tirozin hidroksilaz enzimidir; fazla sentez sonucunda sitoplazmada konsantrasyonu artan serbest noradrenalin, enzim inhibisyonuna neden olarak kendi sentezini yavaşlatır *(son ürün ile inhibisyon)*.

hipnosedatif ilâç *hypnosedative drug* Düşük dozlarda sedatif, daha yüksek dozlarda hipnotik etki yapan ilâç. Benzodiyazepinler, barbitüratlar, aldehitler *(kloral hidrat ve türevleri)*, hidroksizin, antihistaminikler *(histamin H_1-reseptör blokerleri)*, antikolinerjikler *(skopolamin ve skopolamin-N-oksit)*, metiprilon, metakolon, etklorvinol ve meprobamat hipnosedatif olarak kullanılan ilâçlardandır.

hipnagog, hipnagojik, hipnik, hipnojenik, hipnotik *hypnagogue, hypnogonagic, hypnic, hypnogenic, hypnotic* Uyku getirici veya uyutucu madde veya ilâç.

hipoglisemik ilâç *hypoglycaemic drug* Hipoglisemik etkisi nedeni ile diabetes mellitus tedavisinde kullanılan ilâç. bk. antidiyabetik ilaç.

homeopati *homeopathy* Dr. Samuel Hahneman tarafından 19. yüzyıl başlarında geliştirilen tedavi yöntemi. Benzer benzeri tedavi eder ilkesinin kliniğe uygulanmasıdır. Tıbbi aktivite gösteren bileşikleri zayıf ya da aşırı seyreltik dozlarında kullanır.

homeostaz *homeostasis* Yaşayan organizmalarda iç ortamın değişmezliği.

hücre zarı stabilize edici aktivite *membrane-stabilizing activity* Lokal anestezik etkiye benzer şekilde β-blokerlerin özellikle kalpte uyarılabilir hücrelerin sitoplazma zarındaki sodyum kanallarını bloke ederek zarı depolarizasyona karşı stabilize etme yeteneği *(kinidin benzeri etki)*.

IC_{50} *IC_{50} (median inhibitor concentration)* Ortanca inhibitör konsantrasyon. Konsantrasyon-yanıt eğrilerinden hesaplanan ve maksimum etkinin % 50'sini inhibe eden konsantrasyon.

idiyopatik *idiopatic* Kendiliğinden; bilinen bir nedeni bulunmayan.

idiyosenkrazi *idiosyncrasy* Bir ilâç veya kimyasal maddeye karşı aşırı duyarlılık gösterme hali.

ilâç *drug* Fizyolojik sistemleri veya patolojik durumları, alanın yararı için değiştirmek veya incelemek amacı ile kullanılan veya kullanılması öngörülen bir madde veya ürün. Tıpta kullanılan ve biyolojik etkinliği olan saf bir kimyasal madde ya da ona eşdeğer olan bitkisel veya hayvansal kaynaklı, standart miktarda aktif madde içeren bir karışım.

ben de i. *(me too d.)* diğer ilâç firmalarının ilk bulunan ilâcın yapı etki ilişkisinden hareket ederek yeni bulunan ilâca yapıca benzeyen, aynı etkiyi gösteren ve daha düşük fiyat ile piyasaya çıkarılan ilâç.

jenerik i. *(generic d.)* inovatör ilâcın patent altındaki koruma süresi sona erdiğinde pazara girebilen, inovatör ilâç ile aynı etken maddeyi, aynı miktarda ve aynı farmasötik şekilde içeren ve biyoeşdeğer olduğu kanıtlanmış ilâç. Bu grup ilâçların ruhsat alabilmesi için öncü ilâç ile aynı etken maddeyi aynı miktarda içermesinin yanı sıra tüm farmakope ve "İyi Üretim Uygulamaları" kurallarına uygun bir şekilde üretilmiş olması da gerekmektedir.

i. araştırma *(d. research)* ilâcın keşfine kadar yapılan çalışmalar.

i. bağımlılığı *(d. dependence)* ilâcın keyif artırıcı psişik tesirlerini duyumsamak ve bazen de yokluğunun vereceği huzursuzluktan sakınmak için, ilâcı devamlı veya periyodik olarak alma dürtüsü veya kompül-

siyonu başta olmak üzere, çeşitli davranışsal ve diğer reaksiyonların eşlik ettiği psişik ve bazen de ilâç olarak somatik nitelikli durum.

i. geliştirme *(d. development)* ilaç keşfi ile pazara çıkışı arasındaki süre; gerçekte geliştirme süreci ilâç pazara çıktıktan sonra da devam eder (faz IV).

i. suistimali *(d. abuse)* ilaçların tıbbi endikasyon dışında kullanılması ve özellikle, hekimin gerek göstermediği durumlarda kişinin kendi inisiyatifi ile veya yetkisiz kişilerin tavsiyesi üzerine kullanılması.

i. ürünü *(d./medicinal product)* standart bir şekil ve ambalaj içinde ve yapanın koyduğu özel bir adla pazarlanmış tıbbi müstahzar.

inovatör i. *(innovator d.)* öncü ilâç; müstahzar olarak Dünya'da ilk geliştiren ve pazarlama hakkını alınan ilâç.

ön i. *(pro-d.)* kendi başına etkisiz, vücutta karaciğerde ve/veya diğer yerlerde tümüyle etkin metabolitine dönüşerek etkinlik kazanan ilâç. Sistemik biyoyararlanımın artırılması (ön ilâç bakampisilin, etkili madde ampisilin) ve gastrointestinal ve/veya hepatik ilk geçiş etkisinin azaltılması *(ön ilâç bambuterol, etkili ilâç terbutalin)* gibi amaçlar için hazırlanırlar.

prototip i. *(prototype d.)* ilâç sınıfı içerisindeki öncü ajan. Ör., propranolol seçici olmayan β-blokerlerin prototipidir.

yetim i. *(orphan d.)* ekonomik getirisinin az olması nedeniyle, ilâç geliştirilmesine fazla çabanın harcanmadığı nadir görülen hastalıklarda kullanılan ilâç.

ilâç kullanımı *drug utilization* İlâçların toplumda pazarlanması, dağıtımı, reçetelenmesi ve kişi tarafından uygulanması sırasında ortaya çıkacak tıbbi, toplumsal ve ekonomik sonuçların incelenmesi.

ilk geçiş etkisi *first-pass effect/pre-systemic eliminaton* Bağırsaklardan emilen tüm ilâçların, sistemik dolaşıma geçmeden önce hepatik portal ven ile karaciğerden geçmesi sonucu değişikliğe uğraması. Pre-sistemik eliminasyon. İlk geçiş etkisine uğrayan bileşikler fazla lipofiliktirler, oral ve parenteral dozları arasında büyük fark vardır, biyotransformasyon ve atılım oranları bireyler arasında geniş bir değişkenlik gösterebilir, doz ayarlanmasında problemler yaşanabilir, sürekli verilirlerse onları metabolize eden enzimler kısmen doyurulur ve ilâçların plazma konsantrasyonları yükselir, etkinlikleri artar, aynı enzim sistemi tarafından inaktive edilen iki ilâcın, birlikte verilmesi halinde bir ilâç diğerinin uğradığı ilk geçiş etkisini azaltıp, onun biyoyararlanımını artırabilir. Propranolol, nitritler, östrojenler gibi, opioitler, lidokain, trisiklik antidepresanlar ve omeprazol gibi ilâçlar da fazla oranda karaciğerden ilk geçiş etkisine uğrayan ilâçlardandır. Bu ilâçların bazıları bu nedenle sadece parenteral yoldan uygulanırlar. Kişilerin ilâçları metabolize etme yeteneği birbirinden farklı olduğu için bir ilâcın ilk geçiş etkisine uğrama derecesi de bireyler arası değişkenlik gösterecektir; bu neden ile dozun bireyselleştirilmesi gerekir. Yüksek dozlarda veya ilâcın sürekli kullanılması halinde ilk geçişe uğrayan oran azalabilir ve dozun yeniden ayarlanması gerekebilir. Aynı enzimler tarafından yıkılan birden fazla ilâç bir arada kullanıldığında enzimler doygunluğa erişebileceği için ilk geçiş etkisi azalabilir ve ilâçtan yararlanım artabilir.

immünojen *immunogen* İmmün yanıtı uyaran herhangi bir madde. Tüm immünojenler antijenken, antijenlerin hepsi immünojen değildir.

immünomodülatör ilâç *immunomodulator drug* İmmün sistemin uygunsuz veya yetersiz çalışmasına bağlı olarak gelişen hastalık veya durumları ve immünopatolojik reaksiyonları istenilen et-

		kinlik düzeyine getirilmesinde kullanılan ilâç. İmmünosupresifler ve immünostimülanlar *(levamizol, adjuvanlar, interferon-α ve -β, hematopoietik büyüme faktörleri, aldeslökin [interlökin-2], timosin (timus hormonları), diyalizabl transfer faktörü, hiperimmün globülinler ve aşılar ve ubenimeks [bestatin])* bu grupta yer alır.
immünopotansiyalizatör ilâç	*immunopotentiator drug*	İmmün reaksiyonun hızlandırılması, güçlendirilmesi veya amplifikasyonunu sağlayan ilâç. İmmünostimülatör ilaçlar bu grupta yer alır bk. immünmodülatör ilaç.
immünosupresif ilâç	*immunosuppressive drug*	İmmün sistemi baskılayan ilâç. Glukokortikoitler, antiproliferatif ilâçlar, siklosporin, takrolismus, sirolimus, sülfasalazin, sülfapiridin, mesalazin, olsalazin, balsalazin, anti-Rh0 immünoglobülin, insan normal immünoglobülini, lenfosit immünoglobülini, basiliksimab ve muromonab CD3 bu grupta yer alır.
immünoterapi	*immunotherapy*	İmmün sistem üzerinde etkili ilâçlar ile yapılan tedavi.
immünotolerans	*immunotolerance*	Çeşitli yöntemler ile antijenlere karşı tolerans kazandırma işlemi.
inaktif aşı	*inactivated vaccine*	Öldürülmüş veya inaktif hale getirilmiş bir infeksiyon etkeninden hazırlanmış aşı.
indirekt etkili amin	*indirectly acting amine*	Amfetamin ve tiramin gibi depo veziküllerinden noradrenalinin yer değiştirmesine neden olan bileşik.
indirekt etkili parasemptomimetik	*indirectly acting parasympathomimetic*	Organofosfatlı bileşikler gibi asetilkolinesterazı inhibe ederek asetilkolin miktarını artıran ilâç.
indirekt etkili sempatomimetik	*indirectly acting sympathomimetic*	Sinir-kas kavşaklarında noradrenalinin ya sinir ucuna geri alınmasını inhibe ederek *(kokain gibi)* ya salıverilmesini artırarak veya monoaminoksidaz tarafından yıkımını engelleyerek ya da bu etkilerin hepsini göstererek *(amfetamin ve metamfetamin gibi)* noradrenalin konsantrasyonunu artıran ilâç. Bu ilâçlar kan-beyin engelini geçebilirler ve kendini iyi hissetme, iştah veya yorgunluğun azalması gibi etkilere neden olurlar.
indükleyici	*inducer*	Çevreden gelen sinyallere yanıt olarak hücre ya da organizmanın enzim ya da enzim dizisinin sentezinin hızlanmasına yol açan molekül.
indüksiyon	*induction*	Düzenleyici bir proteinin aktivitesini değiştirmek için bir genin aktivitesindeki artış.
inokülasyon	*inoculation*	Aşılama.
inotropik ilâç	*inotropic drug*	Kalbin kasılma gücünü etkileyen ilâç. **negatif i. i.** *(negative i. d.)* kalbin kasılma gücünü azaltan ilâç. **pozitif i. i.** *(positive i. d.)* kalbin kasılma gücünü artıran ilâç. Ör., kalp glikozitleri *(dijital glikozitler ve kardenolitler),* fosfodiesteraz inhibitörleri, β-adrenerjik reseptör agonistleri.
interferon	*interferon*	Viral infeksiyondan infekte olmamış hücreleri korumak için, infekte olmuş konakçı hücreleri tarafından salıverilen düşük molekül ağırlıklı protein. İnterferon-α, -β ve -γ gibi alt tipleri bulunur. İnterferon-α antiviral ve antineoplastik etkileri nedeni ile çeşitli hastalıkların tedavisinde kullanılır.
interlökin	*interleukin*	Lökositlerden salıverilen ve immün sistem hücreleri arasında iletişimi sağlayan molekül. Günümüze kadar interlökinlerin 1'den 22'ye kadar farklı şekli tanımlanmıştır.
intoksikasyon	*intoxication*	Toksik maddenin vücutta meydana getirdiği patolojik durum; zehirlenme.
intolerans	*intolerance*	Belli bir madde veya ilâca karşı vücudun reaksiyon göstermesi hali. İlâca karşı tahammülsüzlük.
intrinsik aktivite	*intrinsic activity*	Her ünite ilâç-reseptör kompleksinin oluşturduğu biyolojik etki miktarını belirleyen ilâç özelliği.
intrinsik sempatomimetik aktivite (İSA)	*intrinsic sympathomimetic activity (ISA)*	Kısmi agonist etkisi olan bir β-blokerin β-adrenerjik reseptörleri duruma göre aktive veya bloke etme özelliği. Pindolol prototip ajandır.

in vitro	*in vitro*	Test tübü ya da kültür ortamı gibi yapay ortamlarda gerçekleşen süreç veya reaksiyon.
in vivo	*in vivo*	İnsanlarda ya da deney hayvanları gibi yaşayan canlılarda gerçekleşen süreç veya reaksiyon.
irritan	*irritant*	Tahriş eden madde.
iyatrojenik	*iatrogenic*	Tıbbi tedavinin neden olduğu hata.
İyi Klinik Uygulamalar (İKU)	*Good Clinical Practice (GCP)*	Klinik ilâç araştırmalarının ya da denemelerinin tasarımlanmasını, yürütülüşünü, belgelenmesini, raporlanmasını ve araştırmada yer alan tarafların sorumluluklarını düzenleyen ve verilerin güvenilir olduğuna, araştırmaya katılan öznelerin haklarının, güvenliğinin, onurlarının ve mahremliklerinin korunmuş olduğuna ilişkin kamuya güvence sağlamaya yönelik uluslar arası etik ve bilimsel kalite standardı.
iyonofor	*ionophore*	Özgün bir iyona karşı hücre membranının geçirgenliğini artıran madde.
iyon tuzağı fenomeni	*ion trapping phenomenon*	Pasif difüzyona elverişli bir zar ile birbirinden ayrılmış iki kompartman arasında dağılan bir ilâcın her iki kompartmanın pH'larına bağlı olarak daha fazla iyonize olabileceği tarafta birikmesi olayı. pH dağılım teorisine göre oluşan bu durumda, asidik ilâçlar pH'sı daha yüksek olan tarafta, bazik ilâçlar ise pH'sı daha düşük olan tarafta toplanırlar. Bu olay özellikle toksikoloji açısından önem taşımaktadır. Ör., aspirin gibi asidik ilâçların aşırı dozda alınması durumunda idrar pH'sının artırılarak ya da amfetamin gibi bazik ilâçların aşırı dozda alınması durumunda ise idrar pH'sının azaltılarak ilâcın böbrekler yolu ile atılımı artırılabilir.
izoterapi	*isotherapy*	Hastalığa neden olan etkeni kullanarak bir hastalığı önleme.
jenerik ad	*generic name*	İlâçlar ile ilgili eğitim-öğretim ve bilimsel etkinliklerde, ulusal ve uluslar arası düzeyde iletişimin kolaylaştırılması ve standartlaştırılması amacı ile kullanılan ad. DSÖ tarafından ilâçların genel adı dünya çapında standardize edilir.
jermisit	*germicid*	Antiseptik ve dezenfektanlara verilen ortak ad. Bu ilâçlar hastalık etkeni mikroorganizma anlamına gelen jermleri yok eden veya sayılarını ileri derecede azaltan maddelerdir.
kaliüretik ilâç	*kaliuretic drug*	İdrarda potasyum atılımına neden olan ilâç.
kalp glikozidi	*cardiac glycoside*	Kardiyotonik steroit. Digoksin ve dijitoksin gibi miyokardın kasılma gücünü artıran ve atriyoventriküler düğümde ileti hızını azaltan ilâç. Esas olarak konjestif kalp yetersizliğinin tedavisinde kullanılırlar. Dijitoksin *(Digitalis purpurea [erguvani yüksük otu] yapraklarından elde edilir)*, digoksin *(Digitalis lanata [beyaz yüksük otu] yapraklarından elde edilir)* ve ovabain *(Strophantus gratus ve Acocanthera ovabaia tohumlarından elde edilir)* bu grupta yer alır. Ayrıca, *Scilla (Urginea) maritima* (Adasoğanı), *Convallaria majalis* (vadi zambağı), *Nerium oleander* (zakkum), *Adonis vernalis, Thevetia nerifolia* ve *Helloborus* türü bitkiler de kardiyotonik etkili glikozitler içerir.
kalsiürik ilâç	*calciuretic drug*	İdrarda kalsiyum atılımına neden olan ilâç.
kardiyotonik	*cardiotonic*	Kalp üzerine tonik "kuvvetlendirici" etki gösteren madde veya ilâç. Genellikle kasılma gücünün artışını ifade etmek için kullanılır.
kardiyotoksik	*cardiotoxic*	Kalpte hasar veya bozukluk oluşturan madde veya ilâç.
kas gevşetici	*neuromuscular blocker*	Motor sinirlerin postsinaptik nöronlarına veya nöromüsküler kavşağa etki ederek kas tonüsünü düşüren veya ortadan kaldıran ilâç. Anestezi indüksiyonunda çabuk ve atravmatik endotrakeal entübasyon yanında, uygun bir çalışma ortamı yaratarak cerrahi girişimin daha güvenli, rahat ve kısa sürede yapılmasını sağlar.

depolarize eden k. g. *(depolarizing n.b.)* postsinaptik sinir zarında

uzamış depolarizasyon oluşturmak üzere, nöromüsküler kavşaktaki iletiyi motor son plakta nikotinik reseptörlere bağlanarak durduran ilâç. Bloktan önce depolarizasyonun neden olduğu fasikülasyonlar görülür ve blok antikolinesterazlar ile bloke edilemez. Süksinilkolin bu grupta yer alır.

depolarize etmeyen k. g. *(non-depolarizing n.b.)* postsinaptik sinir zarında depolarizasyon oluşturmaksızın, motor son plakta nikotinik reseptörler ile kompetitif bir şekilde bağlanarak nöromüsküler kavşakta asetilkolinin etkisini önleyerek iletiyi önleyen kas gevşetici. Oluşan blok antikolinesterazlar ile geri döndürülebilir. Alkuronyum klorür, atrakuryum besilat, d-tubokurarin klorür, gallamin triiyodür, mivakuryum klorür, pankuronyum bromür ve vekuronyum bromür bu grupta yer alır.

katarktik ilâç *catharctic drug* Feçesin sulu halde kalmasını sağlayan, istem-dışı olarak hızlı bir şekilde atılmasına ve kalın bağırsağın boşaltılmasına neden olan ilâç. Ozmotik laksatif/pürgatifler *(sodyum sülfat, sodyum fosfat, sodyum difosfat, sodyum bikarbonat, magnezyum sülfat, magnezyum sitrat, magnezyum oksit, magnezyum hidroksit, potasyum sodyum tartrat, sorbitol ve mannitol)* ve stimülan laksatif/pürgatifler *(bisakodil, Hint yağı, senozit A ve B, senna özütü [senakot], senna yaprağı, laktuloz ve fenolftalein)* laksatif ve/veya pürgatif etki oluşturmak için kullanılırlar.

katekolamin *catecholamine* Bir katekol çekirdeği ve amin içeren yan zincirden oluşan ve sempatomimetik etkileri olan 3,4-dihidroksifeniletilamin türevi bileşik. Adrenalin, noradrenalin, izoproterenol, dopamin, dobutamin, L-DOPA, dopamin analogları *(ibopamin, propilbutil dopamin ve dopeksamin)*, fenoldopam, dipivefrin ve etilnoradrenalin bu grupta yer alır.

kemoterapi *chemotherapy* Kimyasal bileşikler ya da ilâçlar ile hastalıkların tedavisi *(genellikle neoplastik hastalıklarla ilgili kullanılır)*. İnsan vücuduna giren mikroorganizmaların yaptığı hastalıkların tedavisi ile uğraşan farmakoloji dalı.

keratolitik *keratolytic* Keratini eriten, kornifiye epitelde veya derinin boynuzsu tabakasında deskuamasyon ve yumuşamaya neden olan ilâç.

kesilme sendromu *withdrawal syndrome* Bir madde veya ilâcın kullanımının bırakılmasından sonra ortaya çıkan yoksunluk belirtileri ile karakterize bir durum. β-adrenerjik reseptör blokerleri ve bağımlılık yapan ilâçlar ile tedavide sıklıkla ortaya çıkar. Bağımlılık yapan ilâçlar bakımından, yoksunluk sendromunu oluşturan psişik ve fiziksel nitelikteki işaret ve belirtiler, nöronal sistemlerde agonistin yaptığı değişmenin tersi olan değişmelerin dışarıya yansımasından ibarettir. Ör., morfin ve eroin gibi opioit ilâçlar akut etki olarak uyuşukluk, hareket etmeye isteksizlik, ağrıda azalma ve sempatik sistemde inhibisyon yapar. Bunlara bağımlı olanlarda ilâç kesildiğinde ortaya çıkan yoksunluk sendromunda uyku bozukluğu, aşırı hareketlilik, ağrıya duyarlığın artması ve sempatik hiperaktivite belirtileri ortaya çıkar. Amfetaminler psikostimülan etki, uykusuzluk, yorgunluğa dayancın artması ve iştah azalması yapar. Oysa, amfetamin yoksunluk sendromunda uyuşukluk, aşırı uyuma, ileri derecede yorgunluk ve iştah artması gibi belirtiler ortaya çıkar.

kimyasal ad *chemical name* Uluslararası Kimya Birliği *(International Union of Pure and Applied Chemistry)*'nin belirlediği adlandırma kurallarına göre verilen ve kimyasal yapıyı tanımlayan ad. Genellikle uzun ve kompleks olduğundan tıpta ve eczacılıkta kullanılması pratik değildir.

kimyasal sempatektomi *chemical sympathectomy* Kimyasal bir madde kullanılarak sinir uçlarının tahrip edilmesi. Ör., bir nörotoksin olan 6-hidroksi dopamin noradrenerjik sinir uçlarına seçici olarak alındıktan sonra, burada reaktif kinon türevine dönüşmesi sonucunda

oluşturduğu tahribat ile sempatomimetik etkinliği ortadan kaldırır.

kinkonizm *cinchonism* Duyarlı kişilerin kinin ve kinidine karşı gösterdikleri geçici bir sendrom. Belirtileri arasında ciltte döküntü, kaşıntı ve kızarma, kulak çınlaması ve işitme bozukluğu, renk görmede bozukluk, karın ağrısı, ateş yükselmesi ve solunum güçlüğü bulunur.

klirens *clearance* Birim zamanda ilâçtan temizlenen sanal plazma hacmi. İlâçların hepatositlerde biyotransformasyon ve/veya safra içinde atılımı durumunda hepatik klirens, ilâçların böbreklerden değişmeden atılması durumunda ise renal klirens söz konusudur. Çoğu kez olduğu gibi, bir ilâç hem böbreklerden atılım ve hem de karaciğerde metabolizma ve atılım sureti ile vücuttan atılıyorsa "toplam klirens" veya "toplam vücut klirensi"nden söz edilir.

klinik araştırma *clinical investigation* İnsanlar üzerinde bir veya daha fazla tıbbi deneme ürününün klinik, farmakolojik ve/veya diğer farmakodinamik etkilerini tanımlama veya doğrulama ve/veya bir veya daha fazla tıbbi deneme ürününe karşı istenmeyen her türlü reaksiyonu belirleme ve/veya bir veya daha fazla tıbbi deneme ürününün emilim, dağılım, metabolizma ve atılım özelliklerini inceleme amacı ile yapılan ve temel hedefi bu ürün veya ürünlerin emniyet ve/veya etkinliğini sorgulamak olan her türlü araştırma. Klinik araştırmaların planlanması ve yürütülmesi sırasında göz önünde bulundurulması ve cevaplanması gereken sorular şunlardır: Planlanmakta olan klinik araştırmaya gerek var mıdır? Planlanan araştırmanın bilimsel temelleri ve gerekçeleri sağlam mıdır? Araştırıcı, denek, destekleyici ve denetleyicilerin suistimali olası mıdır? Araştırmada plasebo kullanılması etik olarak uygun mudur? Araştırma, sonuçlar tarafsız olarak yorumlanabilecek şekilde mi planlanmıştır? Kullanılacak denek sayısı bilimsel yöntemlere uygun olarak mı belirlenmiştir? Kullanılacak istatistiksel analiz yöntemleri uygun olarak seçilmiş midir? Hastaların aktif ilâç alma şansları kabul edilebilir düzeyde midir? Destekleyici araştırmaya hasta alınması için özendirici yöntem uygulamakta mıdır? Araştırma toplum/hasta önemlilik dengesine saygılı mıdır?

klinik farmakoloji *clinical pharmacology* Yeni ilâçların bulunması ve geliştirilmesini amaçlayan ve deney hayvanlarında yeterli derecede incelenmiş kimyasal maddelerin sağlıklı ve hasta insanlarda denenmesi ve değerlendirilmesi ile uğraşan farmakaloji dalı.

klinik öncesi çalışma *pre-clinical study* Klinik denemelere geçilmeden önce in vitro ve deney hayvanlarında yapılan ve araştırılan ilâca ait çalışmalar.

kolagog ilâç *cholegog drug* Doğrudan veya refleks sonucu safra kesesini kasarak onun içinde depo edilmiş olan safranın boşalmasını engelleyen ilâç. "Kolesistokinetik ilâç" da denir. Ör., kolesistokinin.

koleretik ilâç *choleretic drug* Karaciğer hücrelerinden safranın itrah hızını artırarak safra hacmini artıran ilâç. Ör., dehidrokolik asit ve sekretin.

kolinomimetik ilâç *cholinomimetic drug* Muskarinik ve/veya nikotinik kolinerjik reseptörleri doğrudan veya dolaylı bir şekilde aktive eden ve bu reseptörlerin olduğu hedef hücrelerde asetilkolinin etkisini taklit eden ilâç.

kolinerjik kriz *cholinergic crisis* Miyastenia gravis'li bir hastada antikolinesteraz ilâçların gereğinden fazla kullanılması nedeni ile nöromüsküler kavşakta iletimin daha fazla bozulmasına bağlı miyastenik semptomların daha fazla şiddetlenmesi ile karakterize acil bir klinik tablo.

kompansatuvar *compensatory* Bozulmuş dengeyi kuran.

kontraseptif ilâç *contraceptive drug* Gebelikten korunmak amacı ile kullanılan ilâç. Değişen oranlarda östrojen ve/veya projestin içeren preparatlar ile yapılan kontrasepsiyon yöntemleri arasında kombinasyon tipi uygulama (östrojen+projestin), minik

hap uygulaması (projestin), uzun etkili kontraseptif steroit preparatı ile yapılan uygulama *(kas içine depomedroksiprojesteron asetat veya projestin+östrojen kombinasyonu; projestin içeren implantlar; projestin içeren rahim içi araçlar; projestin veya etinil östradiol+dezojestrel içeren vajinal halkalar)*, postkoital kontrasepsiyon *(etinil östradiol, etinil östradiol+norjestrel veya levonorjestrel, mifepriston)* ve kontrajestasyon *(antiprojestinler [mifepriston])* bulunur.

kontrendikasyon *contraindication* Belli bir tedavi yönteminin uygulanmasını engelleyici durum ya da hastada gereken tedavi veya müdahalenin uygulanmasına engel durum veya belirtilerin bulunuşu.

kontrol *control* Bilimsel çalışmalarda deneysel girişim dışındaki değişkenlerin etkisini izole etmek ya da ortadan kaldırmak için kullanılan deney grubu.

konstütitif *constitutive* Yapısal; sabit miktarda üretilen, indüklenen ya da düzenlenenin tersi.

ko-transmiter *co-transmitter* Nörotransmiterlerin sinaps veya kavşak düzeyindeki etkilerini düzenleyen ve sinir uçlarında daha büyük granüller içinde depolanan ve nörotransmiter ile birlikte salıverilen molekül. Ko-transmiter gerçekte uyarının aşırımından sorumlu değildir ve eğer tek başına salıverilirse genellikle belirgin bir etkinlik göstermez; ancak birlikte salıverilen esas nörotransmiterin etkinliğini düzenler. Ko-transmiterler, esas nörotransmiterden farklı olarak bazal durumda veya otonom sinirler düşük frekanslı stimuluslarla uyarıldıklarında salıverilmezler; genellikle hiperaktivasyon durumlarında salıverilirler. Peptit yapılı olanların *(nöropeptitlerin)* efektör hücreler üzerindeki etkileri esas *(amin yapılı)* nörotransmiterinkine göre geç başlar ve daha uzun sürer. Nöropeptidler, amin yapılı nörotransmiterlerin aksine, sinir ucundan salıverildikten sonra uca geri alınmazlar.

ko-trimoksazol *co-trimoxazole* Trimetoprim (1 kısım) ve sülfometaksazol (5 kısım) içeren ve birbirleri ile sinerjistik etkileşerek antibakteriyel etki gösteren antibiyotik.

körleme *blinding* Öznenin aldığı tedavinin niteliğinin gizlenmesi.

çift körlü çalışma *(double-blind study)* özne ve araştırıcıların tedavinin niteliğini bilmediği klinik çalışma düzeni.

tek körlü çalışma *(single-blind study)* özne, araştırıcı ya da bağımsız değerlendiricinin uygulanan tedaviyi bilmediği klinik çalışma düzeni.

kronofarmakoloji *chronopharmacology* Olası farmakokinetik ve/veya farmakodinamik olaylarda ve hedef hücre/doku/organın duyarlılığındaki gün içi değişiklikleri dikkate alarak, ilâçların etkileri, etki mekanizmaları ve tedavide kullanımlarını ile uğraşan farmakoloji dalı. Klinik farmakolojide, farmakokinetik parametrelerin ve ilâç etkilerinin, ilâcın gün içinde verildiği zaman tarafından etkilenmediği yaygın kanısı halen sürmektedir; klinik farmakologlar ve klinisyenler halen doğru ilâcın, doğru dozda, doğru uygulama yolu ile verilmesini tedavi endikasyonu bakımından yeterli görmektedirler. Buna karşın, son yıllarda yapılan preklinik ve klinik çalışmalarda, vücut fonksiyonlarının çoğunda belirgin gün içi ritimlerin bulunduğu ve ilâcın farmakokinetik ve/veya farmakodinamik özelliklerinin sirkadiyan saat tarafından ve/veya ilâcın veriliş zamanına göre değişebileceği gösterilmiştir. İnsanlarda kronofarmakodinamik/kronofarmakokinetik çalışmaların yapıldığı ilâçlar arasında kardiyovasküler sistem üzerinde etkili ilâçlar *(β-adrenerjik reseptör agonist/antagonistleri, kalsiyum kanal blokerleri, anjiyotensin dönüştürücü enzim inhibitörleri, anjiyotensin reseptör antagonistleri, diüretikler, organik nitratlar, digoksin, potasyum klorür, dipiridamol, amiodaron ve kinidin)*, antiastmatik ilâçlar *(teofilin, orsiprenalin, terbutalin, metakolin, prednisolon, metilprednisolon, deksametazon, budesonit, adrenalin,*

izoprenalin, terbutalin+budesonit, aminofilin ve bambuterol), psikotrop ilâçlar *(diazepam, midazepam, lorazepam, temazepam, nortriptilin, melatonin, heksobarbiton, amitriptilin, lityum, haloperidol, karbamazepin, haloperidol, fenilpropanolamin, kafein, karbamazepin, difenilhidantoin, valproik asit, L-DOPA, sertralin ve klomipramin)*, histamin H_1/H_2-reseptör antagonistleri *(klemastin, siproheptadin, mekitazin ve terfenadin/simetidin ve nizatidin)*, proton pompası inhibitörleri *(omeprazol ve lansoprazol)*, steroit yapısında olmayan antiinflamatuvar ilâçlar *(asetilsalisilik asit, indometasin, ketoprofen, pronaprofen, ibuprofen, fenasetin, sulindak, diklofenak, naproksen ve parasetamol)*, genel ve lokal anestezikler *(propofol ve bupivakain)*, opioitler *(dihidrokodein)*, antikanser ilâçlar *(sisplatin, doksorubisin, siklosporin, metotreksat ve 5-florourasil)* ve antibakteriyel ilâçlar *(amikasin, sefprozil, ampisilin, gentamisin, griseofulvin ve vankomisin)* bulunmaktadır.

kronoterapi *chronotherapy* Biyolojik ritimler ile ilişkilendirilerek yapılan tıbbi tedavi. İstenilen farmakolojik etkinin artırılması ve/veya istenmeyen yan etkilerin azaltılması için hedef ve hedef olmayan dokular ve organlar veya organizmanın tümünün duyarlılık-direnç döngü dönemlerine göre zamanlanmış tedavi uygulanmasını ifade etmektedir. Bir hastalığın şiddetinin ve semptomlarının 24 saat ve/veya başka sürelerle değişkenlik gösterdiğinin bilinmesi halinde kronoterapötik yaklaşım endikasyonu vardır. Kronoterapinin hedefi, hastanın ilâca en çok gereksinimi olduğu zamanda yüksek dozda, gereksinimin azaldığı zamanlarda da daha az dozda verilmesidir. Kronoterapötik yaklaşımların örnekleri: Peptik ülser hastalığının kontrolünde, tablet şeklindeki geleneksel histamin H_2-reseptör antagonistlerinin günde bir kez akşam veya proton pompası inhibitörlerinin günde bir kez sabah şeklinde ve hastalığın ritmine uyumlu olarak tedavide kullanılması, özgül teofilin tablet formülasyonlarının günde bir kez akşam nokturnal astım tedavisinde kullanılması, HMG-CoA redüktaz inhibitörlerinin gece uygulanması, hipnotiklerin yatma zamanınından önce uykunun indüklenmesi ve devamının sağlanmasında kullanılması, esansiyel hipertansiyon veya iskemik kalp hastalığı olan hastaların tedavi optimizasyonları bakımından verapamilin, 24 saatlik kontrollü salınım yapan dozaj formu şeklinde gece yatmadan önce uygulanması.

kronotropik ilâç *chronotropic drug* Kalp hızını etkileyen ilâç.

negatif k. i. *(negative c. d.)* kalp hızını azaltan ilâç.

pozitif k. i. *(positive c. d.)* kalp hızını artıran ilâç.

kürar *curare* *Strychnos* türleri de dahil pek çok bitkisel kaynaklı, oldukça toksik ve Güney Amerika'da ok zehiri olarak kullanılan özüt grubu için kullanılan genel ad.

küraríform *curariform* Etki bakımından kürara benzeyen.

laksatif ilâç *laxative drug* Feçesin yumuşamasını sağlayan ve böylece defekasyon sırasında atılmasını kolaylaştıran ilâç. Lubrikanlar *(sıvı vazelin ve gliserin)* ve nemlendiriciler *(dioktil sodyum sülfosüksinat ve dioktil potasyum sülfosüksinat)* gibi yumuşatıcı laksatifler, kitle oluşturan laksatifler *(müsilajlar; metilselüloz, karboksimetilselüloz, Psyllium tohumları, Psyllium kolloidi, kalsiyum polikarbofil, agar ve kepek)*, ozmotik laksatif/pürgatifler *(sodyum sülfat, sodyum fosfat, sodyum difosfat, sodyum bikarbonat, magnezyum sülfat, magnezyum sitrat, magnezyum oksit, magnezyum hidroksit, potasyum sodyum tartrat, sorbitol ve mannitol)* ve stimülan laksatif/pürgatifler *(bisakodil, Hint yağı, senozit A ve B, senna özütü [senakot], senna yaprağı, laktuloz ve fenolftalein)* laksatif ve/veya pürgatif etki oluşturmak için kullanı-

		lırlar.
Lewis'in üçlü yanıtı	*Lewis's triple response*	Histaminin deri içine uygulanmasının ardından **(1)** uygulama yeri çevresinde birkaç saniye içinde oluşan ve yaklaşık bir dakika içinde en belirgin konumuna ulaşan, birkaç mm çapında kızarık nokta, **(2)** daha yavaş gelişen ve kırmızı noktanın bir cm kadar çevresini kaplayan, daha parlak kırmızı bir halka ve **(3)** birkaç dakika içinde, kırmızı nokta bölgesinde oluşan kabartı şeklinde görülen bir fenomen. Üçlü yanıtta, birinci bileşke histaminin doğrudan yaptığı vazodilatasyondan, ikinci bileşke histaminin akson reflekslerini uyarması nedeni ile antidromik impulsların o sinirde çevreye yayılıp vazodilatatör mediyatörlerin salgılanmasından, üçüncü bileşke ise kapiler geçirgenliğin artması nedeni ile postkapiller venüllerden sıvı çıkışı ile oluşan ödemden kaynaklanmaktadır.
LD50	*LD50 (median toxic dose)*	Ortanca toksik doz. Doz-yanıt eğrilerinden hesaplanan ve bireylerin % 50'sinde özel bir toksik etkiden dolayı ölüme neden olan doz.
ligant	*ligand*	Bir protein ya da benzeri bir yapının özgül bir bölgesine bağlanan molekül. Ligant, agonist ya da antagonist etki gösterebilir.
majistral ilâç	*magistral drug*	Hasta için özel olarak hekim tarafından reçete edilen ve eczanede bu formüle göre hazırlanan ilâç.
malabsorpsiyon	*malabsorption*	İnce bağırsaktan çeşitli besin ögelerinin, vitamin, mineral ve suyun emiliminin bozulduğu klinik bir durum. Bu durumdan çeşitli ilâçların emilimi etkilenebilir; diğer yandan, değişik nedenler ile ortaya çıkabilen malabsorpsiyon sendromu sırasında birçok ilâcın emiliminin de değişmediği bildirilmiştir. Fenitoin, neomisin ve metotreksat gibi bazı antineoplastik ilâçlar veya alkol malabsorpsiyon sendromuna neden olan ilâçlar arasındadır.
meta-analiz	*meta-analysis*	Daha önce yapılmış çok sayıdaki bireysel araştırmaların bulgularının birbiri ile kombine edilerek bütünleştirilmesi amacıyla değerlendirilmesi ve istatistiksel olarak topluca analiz edilmesi işlemi.
midriyatik ilâç	*mydriatic drug*	Göz bebeğini genişleten ilâç. Sempatomimetiklerden fenilefrin, hidroksiamfetamin, efedrin, klonidin ve kokain ve parasempatomimetiklerden atropin, homatropin hidrobromür, ökatropin, siklopentolat ve tropikamit midriyatik olarak kullanılırlar.
miyorelaksan ilâç	*myorelaxant drug*	Kas gevşetici ilâç. Propandiol türevi metakarbomol ve meprobamat, benzoksazol türevi klorzoksazon, benzodiazepin türevi diazepam ve klordiazepoksit, ayrıca tizanidin, mefenoksalon ve metaksolon, fenprobamat, tiyokolşikozit ve kinin bu grup içinde bulunur.
miyotik ilâç	*myotic drug*	Göz bebeğini küçülten ilâç. Parasempatomimetiklerden karbakol ve pilokarpin bu grupta yer alır.
monoaminoksidaz inhibitörü	*monoamine oxidase inhibitor*	Vücutta başlıca noradrenerjik, dopaminerjik ve serotonerjik sinir uçları ile karaciğer, akciğer ve bağırsak çeperinde yoğun olarak bulunan mitokondriyel bir enzim olan monoaminoksidaz enzimini inhibe eden ilâç. Enzimin inhibisyonu sinir hücresinde serbest noradrenalin, dopamin ve serotonin miktarının artmasına neden olur ve sonuçta veziküllerde depolanan aminlerin miktarı ve buna bağlı olarak her bir sinir uyarısı ile salıverilen nörotransmiter miktarı da artar. Moklobemit, tranilsipromin, nardil, fenelzin, feniprazin, nialamid, izokarboksazit, parjilin ve parnat antidepresan olarak kullanılan inhibitörlerdendir.
monoklonal antikor	*monoclonal antibody*	İnsan veya hayvanlara antijen verilmesinden sonra belli bir proteine karşı oluşturulan ve özgül amino asit dizilimine sahip immünoglobülin molekülü. Tümör nekroze edici faktör-α'yı bloke eden infliksimab ve epidermal büyüme faktörü-2 reseptörünü bloke eden trastuzumab, sırası ile ro-

matoit artrit ve metastatik meme kanserlerinin tedavisinde kullanılır. Digoksin ve dijitoksin gibi kalp glikozitlerini bağlayan digoksine özgül antikor bu ilâçlar ile olan zehirlenmelerin tedavisinde kullanılır.

mortalite *mortality* Ölüm oranı.

mukokinetik ilâç *mucokinetic drug* Genellikle ağız yolundan sistemik olarak uygulanan ve solunum yollarında birikmiş balgamı sulandırıp yapışkanlığını azaltarak onun öksürükle dışarı atılmasını kolaylaştıran ilâç. Bromheksin klorür, ambroksol, terpin hidrat, gliseril gayakolat, iyodürler, tuz ekspektoranlar *(sodyum klorür, potasyum iyodür, amonyum asetat, amonyum klorür ve sodyum sitrat)*, ipeka, tolu balzamı ve poligala ve scilla *(ada soğanı)* bu grupta yer alır.

mukolitik ilâç *mucolytic drug* İnhalasyon yolu ile lokal olarak uygulanan veya ağızdan sistemik olarak verilen ve proteolitik etkileri ile balgamı ileri derecede yumuşatarak akışkanlığını artıran ilâç. Asetilsistein, karbosistein, metilsistein, bromheksin ve ambroksol bu grupta yer alır.

müstahzar/marka adı *proprietary/brand name* İlâcı ilk kez bulan firmanın veya o ilâcı içeren müstahzarları üreten diğer firmaların kendi ürünlerine verdikleri özel ad. Reçete yazarken, pratik nedenlerden dolayı çoğu zaman müstahzar adı kullanılır. Belirli bir genel adı olan ilâcın piyasada, her birinin ayrı adları olan az veya çok sayıda müstahzarları vardır.

natriüretik ilâç *natriuretic drug* İdrarda sodyum atılımına neden olan ilâç.

steroit yapısında olmayan antiinflamatuvar ilâç *non-steroidal antiinflammatory drug (NSAID)* Steroit yapıda olmayan antiinflamatuvar, analjezik ve antipiretik etkili ilâç. Salisilatlar *(aspirin, sodyum salisilat, salisilik asit, metilsalisilat, fenilsalisilat, mesalazin ve diflunisal)*, para-aminofenol türevleri *(asetaminofen [parasetamol])*, pirazalon türevleri *(propifenazon ve metamizol sodyum [dipiron])*, profenler *(fenilpropiyonik asit türevleri; ibuprofen, naproksen, fenbufen, tiaprofenik asit, ketoprofen, fenoprofen kalsiyum, flurbiprofen, indoprofen ve zomepirak)*, fenilasetik asit türevleri *(diklofenak sodyum, fenklofenak ve nabumeton)*, indolasetik asit türevleri *(indometasin, asemetasin, tolmetin, ketorolak trometamol ve sulindak)*, fenamik asit türevleri *(mefenamik asit, flufenamik asit ve etofenamat)*, oksikamlar *(piroksikam, tenoksikam, prokuazon, azapropazon ve metotrimeprazin)*, siklooksijenaz-2 inhibitörleri *(meloksikam, nimesulit, etodolak, selekoksib ve rofekoksib)* ve nitrik oksit salıveren steroit yapısında olmayan antiinflamatuvar ilâçlar bu grupta yer alır.

northern blot analizi *northern blot analyses* RNA parçalarının elektroforez ile jelde göç ettirilmeleri, nitroselüloz veya naylon bir zara aktarılmaları ve bu zardaki özgül RNA dizilimlerinin belirlenmesi için kullanılan yöntem.

nosiseptör *nociceptor* Sinirlerde ağrılı uyaranlara karşı duyarlılaşmış yapı. Vücut dokularında olan fiziksel *(mekanik, ısısal veya elektriksel)* veya kimyasal *(toksin veya toksik olmayan aşırı miktarda madde)* hasar ile oluşan ağrıyı algılar.

kütanöz n. *(cutaneous n.)* deride yer alan ve ısı, kimyasal maddeler ve mekanik yer değiştirmelere yanıt veren nosiseptör.

mekanik n. *(mechanical n.)* miyelinli sinir liflerinin bir nosiseptörü olup, esas olarak cildin güçlü mekanik uyarısı ile aktive olur. Bu nosiseptöre "yüksek eşikli mekanoreseptör" de denir.

polimodal n. *(polymodal n.)* miyelinsiz sinir liflerinin bir nosiseptörü olup, pek çok uyaran tarafından *(ısı, mekanik bası veya doku hasarına bağlı inflamasyonun kimyasal mediyatörleri gibi)* aktive edilen nosiseptör. "C-lifi nosiseptörü" olarak da adlandırılır.

nörolept anestezi *neurolept anesthesia* Nörolept analjezi oluşturan narkotik analjezik ve nöroleptik ajan kombinasyonuna, azot protoksit gibi bir anestezik madde ilavesi ve oksijen ile

oluşan bilinç kaybı hali.

nöroliz *neurolysis* Sinir dokusunun geçici veya kalıcı olarak ağrı veya spastisitesinin ortadan kaldırılması için tahrip edilmesi. "Rizotomi" de denilir.

alkol nörolizi *(alcohol n.)* spinal kordda dorsal sinirin çıktığı noktaya dehidrate alkol injeksiyonu ile yapılan intratekal nöroliz.

fenol nörolizi *(phenol n.)* gliserol içinde fenol çözeltisinin arka kök gangliyonuna injekte edilmesi ile yapılan kimyasal nöroliz.

intratekal n. *(intratechal n.)* spinal kordun dura materi altına bir kimyasal madde injeksiyonu ile yapılan nöroliz.

kimyasal n. *(chemical n.)* gliserol, fenol veya alkol gibi bir kimyasal maddenin sinire injeksiyonu ile yapılan nöroliz.

nörotransmiter *neurotransmitter* Kimyasal sinapslarda presinaptik sinir ucundan salıverilen ve sinyali post-sinaptik uca taşıyan sinyal molekülü.

obstetrik analjezi *obstetric analgesia* Doğum eylemi sırasında gebenin doğum ağrılarını hafifletmek için narkotik analjezik bir madde kullanılması ile yapılan uygulama. Obstetrik analjezik olarak en fazla tercih edilen ve üstünde en fazla deneyim olan ilâç, bir fenilpiperidin türevi olan morfin benzeri etki gösteren meperidindir.

oksitosik ilâç *oxytocic drug* Uterus düz kasını uyararak uterusun motilitesini artıran ilâç. Oksitosin, ergonovin, metilergonovin, prostaglandinler *(dinoproston [PGE2], dinoprost [PGF2a], karboprost [15-metil-PGF2a], sulproston [PGE2 türevi], gemeprost [PGE2 türevi])* ve hipertonik solüsyonlar *(sodyum klorür içeren) bu grupta yer alır.*

opioit *opioid* Güçlü analjezik etki ile birlikte santral sinir sistemi üzerinde oldukça yaygın depresif etki yapan ve hepsinde az çok bağımlılılık yapma potansiyeli olan morfin ve kodein gibi doğal alkaloitler ile bunların yarı sentetik türevleri *(opiyatlar)*, sentetik agonistler *(meperidin, fentanil, sufentanil, remifentanil, alfentanil, difenoksilat, loperamit, tilidin, metadon ve dekstropropoksifen)* ve agonist/antagonist *(karma etkili buprenorfin, tramadol, pentozosin, butorfanol, nalbufin, nalorfin ve propiram)* ilâçlar.

oral antikoagülan *oral anticoagulant* Varfarin gibi K vitamini etkilerini antagonize ederek antikoagülan etki oluşturan ilâç. Etkilerinin tam olarak gelişmesi için en az 48-72 saat gereklidir. bk. antikoagülan ilâç.

ortostatik (postüral) hipotansiyon *orthostatic (postural) hypotension* Oturur ya da yatar pozisyondan ayağa kalkarken görülen kan basıncının düşmesi. α-adrenerjik reseptör blokerleri ve gangliyon blokerleri postüral hipotansiyona neden olabilirler.

otakoid *autocoid* Nöroregülatörler ve hormonlar dışında kalan ve bazıları hücrelerde sentez edilip depolandıktan sonra, diğer bazıları ise sentez edildikten sonra depolanmadan, hemen salıverilen ve yakın çevresindeki hücreleri etkileyen endojen aktif madde. Ör., histamin, serotonin, eikosanoidler, trombosit aktive edici faktör, anjiyotensin ve bradikinin.

önyük *preload* Diyastol sonu hacim, diyastol sonu fibril uzunluğu. Kalbin arkasındaki yük. Organik nitratlar ve α-adrenerjik reseptör blokerleri gibi ilâçların venodilatatör etkileri vardır ve bunlar kalbin ön yükünü ve dolayısı ile ventriküllerin diyastolik hacmini ve dolma basıncını da düşürürler.

özgüllük *specificity* Bir ilâcın tek bir etki gösterme kapasitesi. İlâçlar etkilerinde özgül olmaktan daha çok seçicidir.

pA2 *pA2* Kompetitif antagonizmada agonistin logaritmik konsantrasyon-yanıt eğrisini 2 doz oranı kadar *(antagonistin belirli bir konsantrasyonda ortama girmesinden sonra aynı miktar yanıt elde etmek için agonistin iki katı konsantrasyonda verilmesinin gerekmesi)* sağa kaydıran antagonistin molar konsantrasyonunun negatif logaritması. 1947'de Schild adlı araştırıcı ta-

rafından tanımlanan bu değer, antagonistlerin reseptöre karşı afinitesinin bir göstergesidir ve Schild analizi yöntemi ile hesaplanabilir. Deneysel farmakolojide, aynı tür reseptör üzerine etki yapan antagonist ilâçların gravimetrik etki gücünü göstermesi, çeşitli dokularda belirli bir agoniste ait reseptörlerin aynı tipte olup olmadıklarının belirlenmesi ve çeşitli agonistlerin aynı tip reseptörleri etkileyip etkilemediklerinin belirlenmesi ve onların sınıflandırılması bakımından bu değerin bilinmesi büyük önem taşır. pD2 ise kompetitif olmayan tipte bir antagonist için afinite sabitesini ifade eder.

palyatif tedavi *palliative therapy* Semptomatik tedavi. Hastalığın nedenini oluşturan patolojik olayın veya etkenin kısmen engellenmesi ve böylece hastalığın gelişmesinin yavaşlaması veya hafif geçmesinin sağlanması, yani ilâçlar ile hastalığın nedenini ortadan kaldırmadan, semptomlarını düzeltmek amacıyla yapılan tedavi şekli. Günümüzdeki ilâçların büyük kısmı palyatif tedaviye olanak verir.

parasempatolitik ilâç *parasympatholytic drug* Parasempatik sistemin aktivasyonu ile oluşan etkileri önleyen ilâç.

parasempatomimetik ilâç *parasympathomimetic drug* Parasempatik sistemin aktivasyonu ile oluşan etkilere benzer etki oluşturan ilâç.

parkinsonizm *parkinsonism* Nöroleptik ilâçlar ile genellikle birkaç haftalık veya aylık tedaviden sonra ortaya çıkan bir sendrom. Belirtileri arasında tremor, rijidite, bradikinezi, duruş bozukluğu, maske yüz, yürüme bozukluğu ve hipersalivasyon bulunur.

patent *patent* Buluş sahiplerine, buluşlarını ayrıntılı olarak açıklamaları karşılığında sadece buluş sahibinin belirli bir süre yararlanacağı üretim, kullanım, satış ve ithal etme gibi yasal imtiyazları sağlayan ve resmi bir ofis tarafından verilen belge.

periferik vazodilatör ilâç *peripheral vasodilatory drug* Periferik arter ve arteriyollerin daralma ve tıkanmasına bağlı olan lokal dolaşım yetersizliklerinin tedavisinde kullanılan damar genişletici ilâç. Doğrudan etkili olanlar *(papaverin, niasin, naftidrofuril oksalat, nikorandil, siklandelat ve izoksipurin)*, β-adrenerjik reseptör agonistleri *(nilidrin [bufenin])*, kalsiyum kanal blokerleri *(nifedipin, nitrendipin, nikardipin, nimodipin, amlodipin, felodipin, sinarizin ve flunarizin)*, adrenerjik nöron blokerleri *(rezerpin ve guanetidin)*, α-adrenerjik reseptör blokerleri *(prazosin, fenoksibenzamin ve timoksamin [moksisilit])*, pribedil, silostazol, sildenafil, vardenafil, sialis, epoprostenol *(prostasiklin)*, alfaprostadil *(prostaglandin E1)* ve alprostadil bu grupta yer alır.

peynir reaksiyonu *cheese reaction* Monoamin oksidaz inhibitörleri ile birlikte tiraminden zengin peynir gibi fermente ürünlerin tüketilmesi ile görülen artmış sempatomimetik etkiler ile karakterize durum.

pH *pH* Bir çözeltideki hidrojen iyonu konsantrasyonunun negatif logaritması. Vücut sıvılarının pH değerleri 1-8 arasında değişir. Mide sıvısı 1-3, duedonum 5-6, ileum 8, kalın bağırsak 8, plazma 7,4, beyin-omurilik sıvısı 7,3, idrar 4-8, prostat salgıları 6,5-7,4, vajinal salgılar 3,4-4,2 ve anne sütü 6,4-7,6.

pKa *pKa* Bir asit (RCOOH ve RNH_3^+) veya bazın ($RCOO^-$ ve RNH_2) iyonizasyon reaksiyonunun denge disosiyasyon sabitesi olan Ka değerinin resiprokalinin negatif logaritması. İlâçlar zayıf asit veya zayıf baz yapısında olmaları halinde iyonize olabilen gruplar taşırlar ve sulu ortamlarda ne oranda iyonize olmamış halde bulunacakları ortamın pH'sı ve ilâcın pKa değeri tarafından belirlenir. Bu, ilâcın hücre zarlarını aşması veya emilimi açısından önemlidir, ilâç iyonize halde iken hücre zarlarını aşamaz.

plasebo *placebo* İlaçlara özgü farmasötik şekillere sokulan, ancak gerçekte ilâç olmayan

inert bir madde içeren preparat. Farmakolojik etkisi olmayan plasebo "saf plasebo", farmakolojik olarak çeşitli etkileri olabilen, ancak kullanıldığı hastalığın bulguları üzerine etkisi olmayan ya da farmakolojik etkileri, karşılaştırıldığı ilâcın etkilerine benzemeyen plasebo ise "saf olmayan plasebo" olarak adlandırılır. Genellikle, klinik etki plasebo etkisi ile farmakolojik etkinin toplamına eşittir.

potansiyalizasyon *potentialization* İki ilâcın bir arada verilmesi durumunda oluşturdukları kombine etkinin miktarının, onların bireysel etkilerinin toplamından beklenenden fazla olması durumu *(supraditif etkileşme)*.

potens *potency* İlâcın etki gücü. Başlıca, ilâcın reseptöre afinitesi tarafından belirlenir. Konsantrasyon/doz-yanıt ilişkilerinde EC_{50}, ED_{50}, TD_{50} ve LD_{50} ile ifade edilir.

premedikasyon *premedication* Yardımcı ilâçlar ile ameliyattan önce hastayı genel anestezi ve ameliyata hazırlamak için yapılan uygulama. Gerek ameliyat sırasında gerekse ameliyat sonrasında verilebilen yardımcı ilâçlar arasında opioitler, barbitüratlar, anksiyolitikler, nöroleptikler, antikolinerjik ilâçlar ve antihistaminikler bulunur.

profilaktik *prophylactic* Hastalığı önleyen. Ameliyat sonrası, infektif endokardit, akut eklem romatizması nüksleri, meninkoksik veya *Haemophilus influenzae* menenjiti gibi durumlarda kemoterapötik uygulanması olası infeksiyon riskinin azaltılması için yapılan profilaktik yaklaşımlardır.

prokinetik ilâç *prokinetic drug* Özofagustan proksimal jejunuma kadar uzanan ve mide ile duedonumu içine alan bölgedeki düz kaslarda muskarinik tipteki M_3 reseptörlerini doğrudan veya dolaylı olarak uyararak motilite ve peristaltik hareketleri artıran ilâç. Metoklopromit, enterik sinir sistemi kolinerjik motor nöronlarda bulunan ve asetilkolin salıverilmesini inhibe eden dopamin D_2 reseptörlerini bloke ederek prokinetik etkisini oluşturur. Diğer prokinetik etkisi olan ilâçlar arasında sisaprit, eritromisin, neostigmin ve betanekol bulunur.

proton pompası inhibitörü *proton pump inhibitor* Mide asit salgısını, paryetal hücrelerin apikal zarında ve hücre içine sokulmuş durumdaki sekretuvar kanalikülleri kaplayan tübülovezikülerde yerleşmiş olan K-H-ATPaz enzimini *(proton pompası)* güçlü bir şekilde inhibe ederek azaltan ilâç. Etkililikleri histamin H_2-reseptör antagonistlerininkinden daha yüksektir. Omeprazol, lansoprazol, pantoprazol, rabeprazol ve esomeprazol bu grupta yer alır.

protokol *protocol* Bir klinik denemenin amaçlarını, planlanmasını, metodolojisini, istatistiksel değerlendirilmesini ve organizasyonunu açıklayan yazılı belge.

psikofarmakoloji *psychopharmacology* İlâçların psikolojik olaylar üzerindeki etkilerini inceleyen farmakoloji dalı.

pürgatif *purgative drug* Feçesin sulu halde kalmasını sağlayan, istem-dışı olarak hızlı bir şekilde atılmasına ve kalın bağırsağın boşaltılmasına neden olan ilâç. Ozmotik laksatif/pürgatifler *(sodyum sülfat, sodyum fosfat, sodyum difosfat, sodyum bikarbonat, magnezyum sülfat, magnezyum sitrat, magnezyum oksit, magnezyum hidroksit, potasyum sodyum tartrat, sorbitol ve mannitol)* ve stimülan laksatif/pürgatifler *(bisakodil, Hint yağı, senozit A ve B, senna özütü [senakot], senna yaprağı, laktuloz ve fenolftalein)* laksatif ve/veya pürgatif etki oluşturmak için kullanılırlar.

radikal tedavi *radical therapy* Hastalığın nedeninin tamamen ortadan kaldırılmasına yönelik tedavi şekli. Günümüzde infeksiyon hastalıklarının radikal tedavisi kemoterapötikler ile yapılabilmektedir.

radyoaktif izotop *radioactive isotope* Kararlı olmayan çekirdek ile bir elementin izotopik şekli; iyonize radyasyon yayarak kendi kendine kararlı duruma gelir.

radyoimmün analiz *radioimmunoassay* Bir biyomolekülün eser miktarlarını tespit etmek için kullanılan ve özgül antikoru ile birleşen molekülün radyoaktif şeklini tespit etme esasına dayanan yöntem.

rasemik karışım *racemic mixture* Rasemat; optik olarak aktif bir bileşiğin D- ve L- steroizomerlerinin eşit molaritedeki karışımı. Bir rasemat sağ ve sol el gibi üst üste konulamayan onun aynadaki görüntüsü olan bir moleküldür *(ör., R-(+)-verapamil, S-(-)-verapamil)*. Bu şekildeki çift kiral moleküller "enantiyomerler" olarak adlandırılır. Genellikle kiralite dört farklı grubun bağlı olduğu bir karbon atomu *(asimetrik merkez)* nedeni ile olur. Enantiyomerizm steroizomerizmin özel bir durumudur. Kiral olmayan, yani birbirinin ayna hayali olmayan steroizomerlere "diyastereomerler" denilir *(ör., kinin/kinidin)*. Enantiyomerler benzeri fizikokimyasal özelliklere sahiptir ve kimyasal sentez ile genellikle her iki şekil eşit miktarda elde edilir; ancak, enzim aktivitesinin bir sonucu olarak, doğada enantiyomerlerden sadece biri bulunur. Diyastereomerlerin ise fizikokimyasal özellikleri farklıdır. Bir rasematın enantiyomerlerinin farmakodinamik ve farmakokinetik özellikleri iki ayrı ilâç olacak kadar farklı olabilir. İlâçlar genellikle rasemik şekilde pazarlanırlar, sadece bir izomer içeren çok az sayıda ilâç vardır. Enzimler ve reseptörler steroselektivite gösterdiği için iki enantiyomerin farmakodinamik özelliği, dolayısı ile etkinliği ve toksisitesi birbirinden farklı olabilir. Daha az etkili olan enantiyomere "ötomer", etkisi düşük veya etkisiz olan enantiyomere ise "distomer" adı verilir.

rastgelleme *randomization* Klinik ilâç araştırmalarında öznelerin iki veya daha fazla tedavi grubuna rastgele yerleştirilmesi. Ana amacı hastaların tedavi gruplarına yerleştirilirken hekim veya hastanın yapması olasılığı bulunan seçme yanlılığını ortadan kaldırmaktır. Tümü ile şansa bağlı olarak ortaya çıkan bu tedavi gruplarına, denemenin sonunda veriler karşılaştırmalı olarak incelenirken istatistiksel çıkarsama yöntemlerinin uygulanması ve tip I hatanın kontrol altında tutulması da mümkün olur.

reçete *prescription* Hekimlerin hastalarına kullanmalarını önerdikleri ilâç(lar)ı yazmış oldukları, resmi evrak niteliğindeki yazılar. Reçeteler, esas olarak eczacılara yönelik yazılardır; üzerlerinde hastanın ilâcı nasıl kullanacağına ilişkin bilgiler de olmakla birlikte, bunlar hastaya değil, eczacıya hitaben yazılmıştır. İlâçların kontrol altında bulunup bulunmamalarına ve bağımlılık yapma güçlerine göre kırmızı, yeşil ve beyaz olmak üzere 3 çeşit reçete vardır. Kırmızı reçeteye "uyuşturucu reçetesi" de denir. Sağlık Bakanlığı'nca bastırılmış, beyaz zemin üzerinde kırmızı çizgiler içeren, seri numaralı, bir asıl ve iki kopyalı, özel reçetelerdir. Bağımlılık yapma riski yüksek olan ilâçlar, ancak kırmızı reçeteye yazıldıkları taktirde eczaneden verilirler. Hangi ilâçların kırmızı reçetelere yazılmaları gerektiğine Sağlık Bakanlığı'nca karar verilir. Uyuşturucu maddeler Tek Sözleşmesi'nin (1961) 1. listesine giren narkotik analjezikler, kokain ve flunitrazepam, metilfenidat ve fenetilin gibi psikotrop ilâçlar bu reçeteye yazılır. Bu ilâçlar bir reçeteye 5 günlük tedavi dozundan fazla yazılamazlar. Bir ilâcın bir günlük maksimum dozunun yarısı, bir günlük tedavi dozu kabul edilir. Acil yardım dolabında ve acil çantasında, bu ilâçların, bunun yarısı kadar miktarlarda bulundurulmalarına izin verilir. Yeşil reçetenin tüm nitelikleri kırmızı reçete gibidir. Sadece beyaz zemin üzerinde yeşil çizgiler bulunur. Psikotrop Maddeler Sözleşmesi'nin (1971) 2., 3. ve 4. listelerinde belirtilen psikotrop ilâçlar barbitüratlar, benzodiyazepinler ve diğer bazı hipnosedatif ve anksiyolitik ilâçlar ile psikostimülan etkili amfetaminler ve amfetamin benzeri ilâçlar bu reçeteye yazılır.

Beyaz reçeteye "normal reçete" de denir; kırmızı ve yeşil reçetelere yazılması gerekenler dışında kalan diğer tüm ilâçlar için kullanılan reçetelerdir; bu reçeteler Sağlık Bakanlığı tarafından değil, kurum veya hekimler tarafından özel olarak bastırılır. Hemofili hastaları için Sağlık Bakanlığı tarafından özel olarak düzenlenmiş turuncu renkte "hemofili reçetesi" kullanılmaktadır. Hemofili reçetelerine hematoloji veya dahiliye veya pediatri uzmanı tarafından yalnız faktör yazılabilir. Faktör dışındaki diğer kan ürünleri ise mor renkte "kan ürünleri reçetesi"ne yazılır.

redistribüsyon *redistribution* Yeniden dağılım. Kural olarak ilâç etkisi, ilâçların biyotransformasyonu veya vücuttan atılmaları ile sona erer; ancak, bazen ilâcın etkili olduğu yerden başka dokulara veya vücut bölmelerine dağılması da etkisinin sona ermesine neden olabilir. Bu, özellikle yağda fazla çözünen ve beyin ya da kardiyovasküler sistemde etkili bazı ilâçların hızlı intravenöz injeksiyon ile verilmesi sırasında görülen bir olaydır. Ör., tiyopental yağda fazla çözünen bir barbitürat olup kısa süreli genel anestezi oluşturmak için kullanılır. Hızlı intravenöz injeksiyon ile verildiğinde hemen genel anestezi oluşturur, ancak etkisi birkaç dakika sürer. Bunun nedeni, fazla lipofilik olan bu ilâcın önce hızla kan akımı fazla olan beyin dokusunda toplanması, ancak zamanla kan akımı düşük ve toplam hacmi santral sinir sistemine göre çok büyük olan yağ dokusuna geçerek orada birikmesidir. Burada ilâç iki kez dağılıma uğramaktadır.

reseptör *receptor* Hücre dışı sinyal molekülünü özgül olarak bağlayan ve hücre içerisinde cevabı başlatan protein.

r. down-regülasyonu *(r. down-regulation)* reseptörün devamlı olarak agoniste maruziyeti sonrasında gelişen reseptörün duyarsızlaşması veya sayısının azalması.

r. up-regülasyonu *(r. up-regulation)* reseptörün devamlı olarak bir antagoniste maruziyeti ya da hormon/nörotransmiter sentez/salıverilmesinin inhibisyonu sonrasında gelişen reseptörün aşırı duyarlılığı veya sayısının artması.

sessiz r. *(silent r.)* ilâç ile etkileşen, ancak etki oluşturmayan bağlanma noktaları.

yedek r. *(spare r.)* yüksek etkinlikli, dolayısıyla yüksek etkililikli ilâçların, maksimum etki oluşturan en düşük konsantrasyonu ortamda bulunduğu zaman, incelenen dokuda işgal edilmeden kalan reseptör. Reseptör rezervi.

yetim r. *(orphan r.)* yapıca nükleer reseptörlere benzeyen, ancak ligantları tanımlanmamış reseptör.

replasman tedavisi *replacement therapy* Yerine koyma tedavisi.

Reye sendromu *Reye's syndrome* Özellikle viral infeksiyonlar sırasında çocuklarda salisilat kullanımı ile ilişkili olarak ortaya çıktığı ileri sürülen, karaciğerde yağlanma ve hasar ile birlikte gelişen bir akut ensefalit durumu

salisilizm *salicylism* Yüksek dozda salisilik asit veya türevlerini kullanan kişilerde ortaya çıkan orta derecede bir salisilat zehirlenmesi tablosu. Baş ağrısı, baş dönmesi, uyuşukluk, görme bulanıklığı, işitme kaybı ve kulak çınlaması, hiperventilasyon, bulantı, kusma ve bazen ishal ile kendini gösterir. İşitme kaybı ve kulak çınlaması aspirin intoksikasyonunun erken belirtileri olarak kabul edilir. Doz daha da artarsa dispne, konuşma bozukluğu, eksitasyon, mani, halüsinasyon ve deliryum ile karakterize ağır zehirlenme tablosu meydana gelir.

sanal dağılım hacmi *apparent volume of dist-* İlâcın plazmaya göre diğer vücut sıvılarında ne oranda dağıldığını göste-

ribution ren parametre. Vd ile gösterilir. Sanal dağılım hacmi gerçek bir hacim değil, sanal bir değerdir; bazen sanal dağılım hacmi için bulunan değer toplam vücut hacminden büyük olabilir, bunun da nedeni ilâcın doku proteinlerine fazla bağlanmasıdır. Varfarin gibi oral antikoagülanlar plazma proteinlerine fazla bağlandıkları halde karaciğerde de proteinlere yüksek oranda bağlanırlar ve dağılım hacimleri büyüktür ya da digoksin gibi kalp glikozitleri kalp, böbrekler gibi dokularda ileri derecede bağlandıkları için büyük bir sanal dağılım hacmi değeri verirler; bulunan değer ilâçların dağıldıkları gerçek hacim olmayıp, kana oranla dokuda ne miktarda bulunduklarını göstermektedir. Çok büyük sanal dağılım hacmine sahip bir ilâç aslında kalp ve böbrekler gibi nispeten ufak dokularda ileri derecede bağlanmış olabilir. Genelikle plazma proteinlerine fazla bağlanan ilâçların sanal dağılım hacimleri küçük, dokuda fazla bağlanan ilâçlarınki de büyük olmaktadır.

sekestrasyon *sequestration* İlâçların dokularda bazı hücre içi veya hücre dışı yapılara *(genellikle protein, fosfolipit ve nükleoprotein molekülleri)* sıkı bir şekilde bağlanarak veya aktif transport ile hücre içine alınarak oralarda depo edilmeleri olayı. İlaç dağılımında önemli rol oynayan faktörlerden biridir; ilâçların dokular arasında eşit olmayan bir şekilde dağılımına neden olur. Yağda çözünürlüğü fazla bazı ilâçlar yağ dokusunda fazla birikirler. Dokuda bağlanan ilâçların genellikle sanal dağılım hacimleri büyüktür ve dokuda bağlanma ilâcın vücutta kalma süresini belirlediği için yarı ömürleri de uzundur. Bazı ilâçlar kas hücreleri veya diğer dokularda birikebilirler ve burada hücre dışı sıvıya göre daha yüksek konsantrasyonlara ulaşırlar. Bağlanmanın geri dönüşümlü olması halinde, eğer doku hacmi de büyükse bu önemli bir ilâç deposu gibi davranır ve ilâç etkisinin uzun süreli olmasına yol açar *(ör., antimalaryal bir ilâç olan kinakrinin karaciğerdeki konsantrasyonu kandakinin birkaç bin katı olabilir)*. Tetrasiklinler gibi bazı ilâçlar veya kurşun ve radyum gibi ağır metaller kemik dokusunda birikebilirler. Kemik iliğinin tahrip olduğu hallerde kemik dokusunun kan akımı azalacağından yabancı maddenin buradan uzaklaştırılması uzun süre alacak ve kemikteki lokal zarar da artacaktır.

selektivite *selectivity* Seçicilik.

sempatolitik ilâç *sympatholytic drug* Sempatik sistemin aktivasyonu ile oluşan etkileri önleyen ilâç.

sempatomimetik ilâç *sympathomimetic drug* Sempatik sistemin aktivasyonu ile oluşan etkilere benzer etki oluşturan ilâç.

sıfırıncı derece kinetik *zero-order kinetics* Meydana gelen farmakokinetik bir olayın sabit bir hızda gerçekleştiğini ifade eder. O anda vücutta bulunan ilâç konsantrasyonunun hıza bir etkisi yoktur. Aktif transport ile emilen bir ilâç taşıyıcılar doyduktan sonra sıfır derece kinetiğine göre emilir; ilâç sabit bir hızda, sürekli intravenöz infüzyon şeklinde verilmiş veya sabit hızda salınım sağlayan dozaj şekilleri uygulanmış ise sıfır derece kinetiği görülür.

sikloplejik *cycloplegic* Siliyer kas işlevinin kaybı ya da felcine neden olan ilâç. Bu etkinin sonucunda akomodasyon *(odaklama yeteneği)* bozulur. Sempatomimetiklerden fenilefrin ve parasempatomimetiklerden atropin, homatropin, ökatropin, siklopentolat ve tropikamit midriyatik olarak kullanılırlar.

sinerji *synergy* İki ya da daha fazla ilâcın eş zamanlı uygulandıklarında tek başlarına uygulandıklarından daha büyük etki oluşturmaları.

sinyal ileti *signal transduction* Hücrenin hücre dışı sinyali cevaba çevirme süreci.

sitokin *cytokine* Lenfosit veya monosit/makrofajlardan salıverilen ve hücreler arasındaki etkileşimlere aracılık eden lenfokin veya monokin gibi peptit yapılı çözü-

		nebilir molekül. İnterlökinler, interferonlar, koloni stimüle edici faktörler ve tümör nekroze edici faktör-α gibi. Sitokinler hematopoietik, immünolojik ve inflamatuvar olaylarda önemli rol oynarlar.
sitotoksisite	*cytotoxicity*	Hücre üzerine toksik etki.
skleroterapi	*sclerotherapy*	Bir ven içine iğne ile kimyasal bir madde verip o damarda fibrozis oluşturarak tıkanmasının sağlanması ile yapılan tedavi.
Somogyi etkisi	*Somogyi effect*	Sabah ortaya çıkan posthipoglisemik hiperglisemi fenomeni. Özellikle tip 1 diyabet olgularında adrenalin, kortizol, glukagon ve büyüme hormonu gibi insüline zıt düzenleyici hormonların salgılanmasının artması ile ortaya çıkan ve aşırı dozda insülin verilmesi sonucunda hipoglisemiyi izleyen hiperglisemi durumu. Bu durumda hiperketonemi gelişebilir. "Şafak fenomeni" olarak adlandırılan durumda ise, insülin tedavisi altındaki tip 1 ve tip 2 diyabetlilerde sabah erken saatlerde geçici hiperglisemi ortaya çıkar; insüline bağlı bir yan etki değildir.
sözleşmeli araştırma kuruluşu	*contract research organization*	Sponsor (destekleyici) adına klinik deneme ile ilgili bir kısım ya da tüm faaliyetleri gerçekleştiren birey ya da organizasyon.
sporontosit	*sporontocid*	Anofel türü sivrisineklerde zigotun sporozitlere dönüşmesini ve sivrisinek vücudunda sporozoitlerin çoğalmasını önleyerek malarya (sıtma)'nın yayılmasını önleyen ilâç. Proguanil ve pirimetamin bu grupta yer alır.
standart çalışma yöntemi	*Standart Operating Procedure (SOP)*	Özgül bir işlevin gerçekleştirilmesinde tektipliğe ulaşabilmek için detaylı, yazılı çalışma planları.
statinler	*statins*	Atorvastatin, fluvastatin ve lovastatin gibi özellikle karaciğerde kolesterol sentezinde rol oynayan bir enzim olan 3-hidroksi-3-metilglutaril koenzim A redüktazı kompetitif olarak inhibe eden ilâçlar. bk. antiaterosklerotik ilâç.
sumasyon	*summation*	Aynı etki türünü meydana getiren iki ilâcın belirli dozlarda bir arada verildiklerinde oluşturdukları kombine etkinin, bunların aynı dozlarda tek başlarına verildikleri zaman yaptıkları bireysel etkilerin cebirsel toplamına eşit olması durumu *(aditif etkileşme)*.
süpersensitivite	*supersensitivity*	Bir kimyasal madde ya da ilâca aşırı derecede duyarlı olma durumu.
süt-alkali sendromu	*milk-alkali syndrome*	Burnett sendromu. Sodyum bikarbonat ve kalsiyum karbonat gibi ilâçlar ile tedavi sırasında, karbonat içeren bileşiklerin yaptığı metabolik alkaloz ile birlikte ülserli kişinin diyetinde fazla miktarda süt alması sonucu uzun sürede ortaya çıkan bir durum. Süt ve ilâç ile alınan kalsiyum, ayrıca süt içindeki D vitamini nedeni ile vücuda kalsiyum girişinin artması sonucunda hiperkalsemik alkaloz ve ardından kalsinozis oluşur.
şizontosit	*schizontocid*	*Plasmodium* türü protozoonlar tarafından oluşturulan malarya (sıtma) hastalığının tedavisinde kullanılan ve şizontları öldüren ilâç. **doku şizontosidi** *(tissue s.)* bazı *Plasmodium* türlerinin karaciğerde gelişen ikincil doku şizontlarını öldürerek vücutta eradikasyon sağlayan antimalaryal ilâç. Terminal profilaksi veya radikal tedavi için kullanılırlar. Primakin bu grupta yer alır. **kan şizontosidi** *(blood s.)* anofel türü sivrisineklerin bağırsağında ovokistlerden oluşan sporozoitlerin insan karaciğerinde dönüştüğü ve eritrosite giren merozoitler ve merozoitlerin eritrosit içinde dönüştüğü trofozoitten çoğalan şizontları öldüren antimalaryal ilâç. Sıtmanın klinik belirtilerini baskılarlar; klinik kür veya baskılayıcı kür için kullanılırlar. Kinin, klorokin, meflokin, halofantrin, amodiakin, pirimetamin ve mepakrin bu grupta yer alır.
tardif diskinezi	*tardive dyskinesia*	Antipsikotik ilâçların uzun süreli kullanımına bağlı olarak gelişen bir bozukluk. Ağız, dil ve yanak bölgelerinde devamlı çiğneme hareketine benzer istemsiz hareketler vardır. Ayrıca, ekstremitelerde koreoatetoit hare-

		ketler de görülebilir.
taşifilaksi	*tachyphylaxis*	Bir dozun etkisi geçtikten sonra peş peşe diğer dozları uygulamak sureti ile ilâca karşı dakika veya saat ile ifade edilebilecek kadar kısa süre içinde etki şiddetinin azalması veya ortadan kalkması.
tavan yapma	*ceiling*	Bir dokuya ilâç uygulaması ile oluşturulabilecek maksimum biyolojik etki.
TD_{50}	*TD_{50} (median toxic dose)*	Ortanca toksik doz. Doz-yanıt eğrilerinden hesaplanan ve bireylerin % 50'sinde özel bir toksik etki oluşturan doz.
terapötik aborsiyon	*therapeutic abortion*	Tıbbi nedenlerden dolayı özelikle annenin sağlığını düzeltmek amacı ile yaptırılan düşük.
terapötik indeks	*therapeutic index*	İlâcın güvenliliğinin bir göstergesi olan ve LD_{50}/ED_{50} formülü ile hesaplanabilen bir değer. Yüksek terapötik indeksi olan ilâçlar düşük indekslilere göre daha güvenlidir.
tezgahüstü ilâç	*over the counter (OTC)*	Günlük hayatta sıkça rastlanan basit rahatsızlıkların giderilmesi için, hekim müdahalesi olmaksızın, gerektiğinde sadece eczacının tavsiyesi ile kullanılmasında tıbbi sakınca olmayan, kısa bir süre kullanılmak üzere, güvenli ve belirtilen endikasyonlar için etkili oldukları kabul edilmiş ilâç. Bir ilâcın OTC olarak satılabilmesi için ilâcın etki ve yan etkilerinin, önerilen kullanım dozu ve süresinin, uygulama şeklinin, uzun yıllar kullanımı sonucu elde edilen bilgi ve bulguların uzmanlarca değerlendirilmesi ve bu değerlendirme sonucuna göre doktor tavsiyesi olmadan kullanılıp kullanılamıyacağına karar verilmesi gerekir. Bu ilâçların suistimal edilme olasılıkları bulunmaktadır. İlâç etkileşmeleri bakımından hastalar uyarılmalıdır.
tıbbi müstahzar	*proprietary medicine*	İlâçların bir üretici kuruluş tarafından standart bir formülasyona göre belirli bir farmasötik şekile sokularak, büyük ölçekte üretilen, özel olarak ambalajlanıp onu benzer ürünlerden ayırt ettirmek için üreticinin koyduğu özel bir ad altında pazarlanmış endüstriyel ürün şekli.
tohumlama çalışması	*seeding study*	Üretici firmaların yeni çıkan ilâç ürünlerini, özellikle aynı endikasyonda kullanılan fazla sayıda alternatif ilâçların ve/veya ilâç ürünlerinin bulunduğu durumlarda, hekimlere reçetelemek için başvurdukları, bilimsel bir değeri olmayan, nerdeyse her zaman ticari amaç ile yapılan bir Faz IV çalışması şekli. "Araştırma" adı altında, aslında niyet ve yürütülüş bakımından gerçek bir araştırma ile ilişkisi olmayan etkinliklerdir. Hekimlerin belli bir hastalığın tedavisi konusundaki reçeteleme alışkanlığını kendi ürünü lehine bozmak için meslek etiği düşük üreticiler tarafından bazen bu şekilde pazarlama yapılır. Katılan hekimin yaptığı da etik dışıdır.
tokolitik	*tocolytic*	Uterus düz kasında gevşemeye neden olan ilâç. Fenoterol veya ritodrin gibi β_2-adrenerjik reseptör agonistleri oral veya parenteral yoldan uygulanarak erken doğumu önleyebilirler veya sezaryen ameliyatı gerektiğinde doğumu durdurabilirler.
toksik etki	*toxic effect*	Hastanın yaşamını tehlikeye sokan ve hatta ölüme neden olan etki.
tolerans	*tolerance*	İlâçların uzun süre devamlı kullanılması sonucunda başlangıçtaki dozun etki şiddetinin giderek azalması ve etki süresinin kısalması durumu. Aynı etkiyi devam ettirmek için dozun giderek artırılması gerekir. İlâç devamlı olarak, kısa aralıklar ile veriliyorsa ve bir doz uygulandığında, önceki doz vücuttan tamamen atılmışsa, tolerans daha çabuk gelişir. İlâç daha az sıklıkta verildiğinde, aralığın uzunluğuna göre, tolerans gelişmesi hafif derecede olur veya hiç tolerans gelişmeyebilir. Tolerans oluşması için, ilâcın kesintisiz olarak, yeterli bir süre vücutta az veya çok bulunması esastır. Kişide ilâca karşı gelişen toleransın derecesi, o kişinin aldı-

ğı günlük ilâç miktarı ile o ilâca tolerans kazanmamış normal bir kişideki normal günlük doz arasındaki orana göre belirlenir. Toleransın gelişme hızı *(gelişme süresi)* de ilâcın türüne göre farklı olur. Tolerans kazanan bir kişide ilâç kesilirse, ilâcın vücuttan tamamen atılımının ardından tolerans hali kısa zamanda kaybolur. Kişi başlangıçtaki duyarlılığını kazanır; böyle bir kişiye tolerans halinde iken aldığı doz verilirse ciddi toksik belirtiler ve ölüm meydana gelebilir. İlâçların çoğuna karşı ne kadar uzun süre kullanılırsa kullanılsınlar tolerans oluşmaz. Etkilerine karşı vücutta tolerans gelişen ilâçlar az sayıdadır.

akut t. veya taşiflaksi *(acute t. or tachyphylaxis)* toleransın çok çabuk oluşan bir şekli. İn vivo koşullarda agonist ilâçların verilmesi sırasında çabuk gelişen tolerans için genellikle bu deyim kullanılır. Bir dozun etkisi geçtikten sonra peşpeşe diğer dozlar uygulanmak sureti ile ilâca karşı dakika veya saat ile ifade edilebilecek kadar kısa bir süre içinde taşiflaksi gelişmesi sonucu etki şiddetinin giderek azaldığı, hatta etkinin tamamen kaybolduğu görülebilir. Taşiflaksi oluşturan ilâçların bir grubu, dokuda bağlı durumda bulunan bir endojen maddeyi salıvermek sureti ile etki yapan ilâçlardır *(ör., efedrin, tiramin ve amfetamin gibi sempatomimetik aminler, histamin salıverici ilâçlar gibi)*.

bireysel t. *(individual t.)* nadiren kişi bir ilâcı daha önce almadığı halde ona karşı diğer kişilere göre tolerans göstermesi durumu.

çapraz t. *(cross t.)* aynı farmakolojik gruptan olan ilâçlardan birine tolerans kazanan bir kimsenin diğerine karşı da tolerans kazanması durumu.

farmakodinamik veya hücresel t. *(pharmacodynamic or cellular t.)* hücre ve reseptörlerin ilâca devamlı olarak maruz kalmaları durumunda hücrelerde o ilâca adaptasyon gelişmesi sonucunda reseptörlerin sayısı ve/veya ilâca duyarlılığın ve diğer subselüler yapıların ilâca yanıt verme yeteneğinin giderek azalması durumu. Bu tür toleransta, ilâcın belirli bir dozunun plazmada sağladığı konsantrasyon düzeyinde azalma olmaz; genellikle bir ilâcın bütün etkilerine karşı oluşmaz, sadece bir kısmına karşı oluşur. Eğer ilâcın terapötik etkisine karşı tolerans oluşuyor, toksik etkilerine karşı oluşmuyorsa terapötik indeks azalır; bu istenmeyen bir durumdur. Bazen bunun tersi olur, ilâcın terapötik etkisine karşı belirgin bir tolerans oluşmadan toksik etkilerinden birine veya bir kısmına karşı tolerans oluşur.

farmakokinetik veya biyokimyasal t. *(pharmacokinetic or biochemical t.)* ilaç yinelenen dozlarda sürekli verildiğinde, kendini vücutta inaktive eden enzim sistemini indüklemesi sonucunda *(otoindüksiyon)* ilâcın atılımının zamanla giderek artması, plazmadaki ilâç konsantrasyonu ve dolayısı ile etkinliğinin giderek azalması durumu. Bu tür toleransa plazmadaki ilâç düzeyinin azalmasının eşlik etmesi karakteristik bir özelliktir.

türe özgü t. *(species-specific t.)* farklı türlerin, ör., tavşanlar atropine ve fareler insüline karşı, diğer memeli türlerinden daha fazla dayanıklı olması durumu.

transkripsiyon *transcription* Çift zincirli bir DNA'nın tek zincirinin tamamlayıcısı olan baz dizili tek zincirli bir RNA'nın sentezlendiği süreç.

transkripsiyonel kontrol *transcriptional control* Bir proteinin mRNA'daki bilgisinin düzenlenmesi ile protein sentezinin düzenlenmesi.

translasyon *translation* mRNA mesajının bir polipeptid zincirine dönüştürülmesi.

translasyonel kontrol *translational control* Ribozom üzerindeki translasyonal oranının düzenlenmesi ile protein sen-

		tezinin düzenlenmesi.
Uluslararası Harmonizasyon Konferansı	*International Conference on Harmonization (ICH)*	ABD, Avrupa Birliği ve Japonya'nın idari otoriteleri ve ilâç firmaları temsilcilerinin ruhsatlandırma istemleri ve teknik kılavuzları harmonize etmek için yapılan konferanslar dizisi.
uyarı	*stimulus*	Canlı dokuda genellikle reseptörler aracılıklı işlevsel değişim ortaya çıkaran bir madde ya da etki.
uyunç	*compliance*	Hastanın kendisine verilen tedaviye uyma isteği ve derecesi. Hasta bazen tamamen uyunçsuzluk gösterir ve hekimin verdiği reçeteyi yaptırmadığı için ilâçlarını hiç kullanmaz. Uyuncun tam olmayışının çeşitli nedenleri vardır. Bunlardan başlıcaları hastanın yaşı, ruhsal durumu, zihinsel yetenekleri, kültür düzeyi, sağlığı ve hastalığı üzerinde gösterdiği titizlik, çevresinde hastalığı ile ilgilenen bir yakınının bulunup bulunmaması, kullandığı ilâç sayısı, ilâcın alınış sıklığı ve zamanı, ilâcı uygulama kolaylığı veya zahmetli oluşu, ilâcın yan etkileri, hekime olan güveni, ilâcın nasıl alınacağı hakkında kendisine yapılan açıklamanın yeterlilik derecesi ve hastalığın yaşamını tehdit edip etmediği gibi faktörlerdir. Hasta uyuncunu sağlamak için hastaya hastalık ve prognozu ile ilgili bilgi verilmeli, ilâç tedavisinin ne gibi etkileri ve istenmeyen etkileri olabileceği anlatılmalı, geriyatrik hastaların unutkanlık gösterebileceği, çocukların ise ilâcın tadını sevmedikleri veya yutamadıkları zaman ilâcı kullanmayacakları göz önünde bulundurmalı, hastanın eğitim, kültür ve ekonomik düzeyi ile etnik ve klinik faktörler dikkate alınmalı, tedavi rejimi basitleştirilmeli, dozlam ve reçetedeki ilâç sayısının olabildiğince az olmasına dikkat edilmeli, sağlık ile ilgili yanlış inanışları düzeltilmelidir.
ürikozürik ilâç	*uricosuric drug*	Ürik asit atılımını artıran ilâç. Probenesit, sülfinpirazon ve allopurinol gut tedavisinde kullanılan ilâçlardandır.
vazoaktif ilâç	*vasoactive drug*	Damar çapını etkileyen ilâç.
vazodilatör ilâç	*vasodilator drug*	Damar düz kasını gevşeterek damarı genişleten ilâç.
vazokonstriktör ilâç	*vasoconstrictor drug*	Damar düz kasını kasarak damarı daraltan ilâç.
veri koruması	*data protection*	İlâç ruhsatlarının alınması için zorunlu olan, fizikokimyasal ve biyofarmasötik çalışma sonuçlarının klinik öncesi, hayvanlar üzerinde yapılan biyolojik, mikrobiyolojik, farmakolojik ve toksikolojik test sonuçları ile klinik deney sonuçlarına ait tüm verilerin, bu verileri elde eden ve bu verilerle ilgili olan ilâcın ruhsatını almak üzere ilk başvuran firmanın dışındaki kişilerce ve sonraki bir tarihte atıf yapılsa bile belirli bir süre için hiçbir şekilde kullanılmaması ve böyle bir kullanıma hiçbir şekilde izin verilmemesi.
western blot analizi	*western blot analyses*	Protein antijenleri tanımlayabilmek ve ayırt etmek için kullanılan yöntem. Proteinler poliakrilamit jel üzerinde elektroforeze tabi tutularak moleküler büyüklüklerine göre ayrılır ve sonra nitroselüloz bir zara aktarılır. Aktarılan proteinler özgül antikorlar ile örtülür ve sonra radyoizotop, fluoresan boya veya enzim ile işaretli anti-immünoglobülin kullanılarak görünür hale getirilir.
yan etki	*side effect*	İlâçların normal dozlarında kullanım amacı ile ilgili farmakolojik etki dışında ortaya çıkan herhangi bir etki.
yarı ömür	*half-life*	Plazma gibi vücut sıvılarındaki ilâç konsantrasyonunun veya vücuttaki ilâç miktarının yarısına düşmesi için geçen süre ($t_{1/2}$). Birimi saat veya dakikadır. Birinci derece kinetiğine uyan durumlarda yarı ömür her dozda veya her konsantrasyon aralığında sabittir, değişmez. İlacın 1, 2, 3, 4 ve 5 yarı ömür süresinde sırası ile % 50, 75, 87,5, 93,75 ve 96,88'i vücuttan uzaklaştırılır; dolayısı ile 4-5 yarı ömür kadar bir süre sonra ilâ-

		cın çok büyük bir kısmı vücuttan atılmış olur. Doğrusal olmayan kinetikte ise, vücuttan uzaklaştırılma yarı ömrü farklı konsantrasyon aralıklarında değişir, sabit bir değer değildir. Ör., asetilsalisilik asidin 300-500 mg'lık olağan dozlarında yarı ömrü yaklaşık 3 saat, 10 g gibi çok yüksek bir dozda ise 20 saat kadardır.
yerini tutucu farmakolojik etki	*surrogate pharmacological effect*	Klinik denemelerde asıl hedefi olan klinik olayı ölçmek ve doğrudan değerlendirmenin mümkün olmadığı durumlarda kullanılan, çabuk meydana gelen ve kolay ölçülüp değerlendirilebilen etkiler; diyabetle oluşan özgül komplikasyonları önleme ve yaşam süresini uzatma yerine kan glikoz düzeyinin belirli sınırın altına düşürülmesi gibi.
yeni araştırma ilâcı başvurusu	*investigational new drug application; IND*	İlâcın klinik öncesi araştırmaları çeşitli yönlerden yapılıp tamamlandıktan sonra insanlardaki araştırmalara ve denemelere başlama izni için yapılan başvuru.
yeni ilâç başvurusu	*new drug application (NDA)*	Faz III denemelerinin sonuçlarının yeterli olduğuna karar verildikten sonra klinik öncesi dönemde ve klinik geliştirme fazları sırasında yapılan bütün çalışma sonuçlarını içeren dosya ile yapılan başvuru.
yoklama	*audit*	Klinik deneme ile ilgili faaliyet ve dökümanların sistematik ve bağımsız olarak incelenerek klinik deneme ile ilgili faaliyetlerin protokol, destekleyici Standart Çalışma Yöntemi *(Standart Operating Procedure; SOP)*, İyi Klinik Uygulamalar *(Good Clinical Practice; GCP)* ve yasal istemlerle uyumlu bir şekilde gerçekleştirilmesi, verilerin kayıt edilmesi, analiz edilmesi, doğru bir şekilde bildirilmesinin olup olmadığının kontrolü.
yoksunluk sendromu	*abstinence syndrome*	bk. kesilme sendromu.
yitilik	*strength*	Birim farmasötik şekil içindeki etken madde miktarı.

KAYNAKLAR

1. Anderson DM. Dorland's Illustrated Medical Dictionary. 29. Baskı, W. B. Saunders, Philadelphia, ABD (2000).
2. Andreotti F, Lemmer B. Physiology and Pharmacology of Biological Rhythms. Handbook of Experimental Pharmacology. 125. Cilt, Springer-Verlag Telos, New York, ABD
3. Bozkurt A, Pekiner C, Şahin-Erdemli İ, Tuncer M, Uma S (çev.). Renkli Farmakoloji Atlası (Color Atlas of Pharmacology, Lüllman H, Ziegler A, Mohr K, Bieger D, ed., 2. Baskı, Georg Thieme Verlag, ABD, 2000), İkinci Baskıdan Çeviri, Palme Yayıncılık, Ankara, Türkiye (2001).
4. Bökesoy A, Çakıcı İ, Melli M (ed.). Farmakoloji Ders Kitabı. Gazi Kitabevi Tic. Ltd. Şti., Ankara, Türkiye (2000).
5. Brody TM, Larner J, Minneman KP (ed.). Human Pharmacology: Molecular to Clinical, 3. Baskı, Mosby Inc., Missouri, ABD (1998).
6. Chabner D-E. The Language of Medicine. 5. Baskı, W. B. Saunders Co., Philadelphia, ABD (1996).
7. Gennaro AR (ed.). Remington: The Science and Practice of Pharmacy. 20. Baskı, Lippincott Williams and Wilkins, ABD (2000).
8. Hardman JG, Limbird LE, Goodman Gilman A (ed.). Goodman & Gilman's The Pharmacological Basis of Therapeutics. 10. Baskı, McGraw-Hill, ABD (2001).
9. Katzung BG (ed.). Basic and Clinical Pharmacology. 9. Baskı, McGraw-Hill Co., Singapore, ABD (2004).
10. Kayaalp SO. Klinik Farmakolojinin Esasları ve Temel Düzenlemeler. 3. Baskı, Hacettepe-Taş Kitapçılık Ltd. Şti., Ankara, Türkiye (2005).
11. Kayaalp SO (ed.). Rasyonel Tıbbi Tedavi Yönünden Tıbbi Farmakoloji. 10. Baskı, Hacettepe-Taş Kitapçılık Ltd. Şti., Ankara, Türkiye (2002).
12. Kayaalp SO (ed.). Türkiye İlaç Kılavuzu, 2003 Formüleri. Turgut Yayıncılık Tic. A.Ş., Şişli, İstanbul, Türkiye (2003).
13. Kocatürk U. Açıklamalı Tıp Terimleri Sözlüğü. 9. Baskı, Nobel Tıp Kitabevi, Ankara, Türkiye (2000).
14. Leonard PC. Quick and Easy Medical Terminology. 2. Baskı, W. B. Saunders Co., Philadelphia, ABD (1995).
15. Morgan GE, Mikhail MS. Clinical Anesthesiology. Appleton and Lange, Los Angeles, ABD (2002).
16. Murray RK, Granner DK, Mayes PA, Roodwell VW. Harper's Biochemistry. 25. Baskı, Appleton and Lange, Stamford, ABD (2000).
17. Spraycar M, Randolph E, Barlow Pugh M, Muldor C, Sellman J, Werner B. Stedman's Medical Dictionary. 26. Baskı, Williams & Wilkins, Baltimore, ABD (1995).
18. Türk Dil Kurumu İmla Kılavuzu. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, Türkiye (2000).
19. Waller DG, Renwick AG, Hillier K. Medical Pharmacology and Therapeutics, W. B. Saunders, Harcourt Publishers Ltd., İspanya, (2001).

BÖLÜMÜ HAZIRLAYAN :

Doç. Dr. Bahar TUNÇTAN btunctan@mersin.edu.tr
1968 yılında Ankara'da doğdu. Lise öğrenimini Konya Gazi Lisesi'nde 1985 yılında tamamladıktan sonra girdiği Gazi Üniversitesi Eczacılık Fakültesi'nden 1989 yılında mezun oldu. 1992 yılında Yüksek Lisans ve 1996 yılında Doktora eğitimini Gazi Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Farmakoloji Anabilim Dalı'nda tamamladı. Aynı Anabilim Dalı'nda 1997-2000 yıllarında Öğretim Görevlisi ve 2000-2001 yıllarında Yardımcı Doçent olarak görev yaptı. 2000 yılında Farmakoloji Doçenti ünvanı aldı. 2001 yılında Mersin Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Eczacılık Meslek Bilimleri Bölümü'ne Farmakoloji Doçenti olarak atandı. 1998-1999 tarihlerinde 3 ay süre ile Department of Human Genetics and Molecular Medicine, Sackler School of Medicine, Tel Aviv University, Tel Aviv, Israil ile 2002 ve 2003 tarihlerinde toplam 8 ay süre ile Department of Pharmacology, College of Medicine, Health Science Center, The University of Tennessee, Memphis, Tennessee, U.S.A.'de çeşitli projelerde araştırmacı olarak yer aldı. Ulusal ve uluslararası bilimsel dergilerde yayınlanmış 31 araştırma ve derleme makalesi ile ulusal ve uluslararası bilimsel toplantılarda sunulmuş 59 bildirisi bulunmaktadır. Türk Dil Kurumu Eczacılık Terimleri Çalışma Grubu üyesidir. 2004 yılının başından itibaren "Current Medicinal Chemistry Antiinflammatory and Antiallergy Agents" adlı uluslararası bilimsel bir derginin editörlüğünü yapmaktadır. 2001 yılından itibaren Türk Farmakoloji Derneği Yönetim Kurulu üyesidir. Halen Mersin Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Eczacılık Meslek Bilimleri Bölümü'nde Farmakoloji Doçenti ve Dekan Yardımcısı olarak görev yapmaktadır.

Yrd. Doç. Dr. C. Kemal BUHARALIOĞLU ckemalb@yahoo.com
1973 yılında Ankara'da doğdu. Lise öğrenimini Kabataş Erkek Lisesi'nde 1990 yılında tamamladıktan sonra 1994 yılında Gazi Üniversitesi Eczacılık Fakültesi'nden mezun oldu. 1996 yılında Yüksek Lisans ve 2000 yılında Doktora eğitimini aynı fakültenin Farmakoloji Anabilim Dalı'nda tamamladı. 2002 yılında Mersin Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Eczacılık Meslek Bilimleri Bölümü'ne Yardımcı Doçent olarak atandı. Sağlık Bakanlığı Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğü tarafından yürütülen "Birinci Basamakta Akılcı İlaç Kullanımı Programı" kapsamında ilâçların sınıflandırılması çalışmasında yararlanılmak üzere Gülhane Askeri Tıp Akademisi Eczacılık Bilimleri Merkez Başkanlığı tarafından hazırlanan ATC/DDD (Anatomical Therapeutic Chemical Index with Defined Daily Dose) kodları dokümanı hazırlanmasına katıldı. Ulusal ve uluslararası bilimsel dergilerde yayınlanmış 5 makalesi ve ulusal ve uluslararası bilimsel toplantılarda sunulmuş 20 bildirisi bulunmaktadır. Türk Dil Kurumu Eczacılık Terimleri Çalışma Grubu üyesidir. Halen Mersin Üniversitesi Eczacılık Fakültesi'nde Farmakoloji Yardımcı Doçenti olarak görev yapmaktadır.

SENDROM III

Tıp Terimleri Sözlüğü

Cilt: 3 Sayı: 2 Bir LOGOS Tıp yayınıdır Şubat 2005

Editör
Prof. Dr. Cengiz Yakıncı
İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi, Malatya
cengizyakinci@hotmail.com

Editör Yardımcıları
Dr. Aydemir Yalman
Sendrom Dergisi Genel Yayın Yönetmeni, İstanbul
aydemiryalman@superonline.com
Prof. Dr. Recep Toparlı
Türk Dil Kurumu Başdanışmanı, Ankara
toparli@tdk.org.tr

Çıkan Tıp Terimleri Sözlükleri

Tıbbi Genetik (Ocak 2003)
Yard. Doç. Dr. Haluk Akın akin63@yahoo.com
Mikrobiyoloji (Şubat 2003)
Prof. Dr. Bengül Durmaz bdurmaz@inonu.edu.tr
Psikiyatri (Mart 2003)
Prof. Dr. Süheyla Ünal suheylau@superonline.com
Nükleer Tıp (Nisan 2003)
Yard. Doç. Dr. Ersoy Kekilli ekekilli@inonu.edu.tr
Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon (Mayıs 2003)
Doç. Dr. Vural Kavuncu vuralkavuncu@hotmail.com
Patoloji (Haziran 2003)
Doç. Dr. Bülent Mızrak bmizrak@inonu.edu.tr
Biyokimya-I (Temmuz 2003)
Biyokimya-II (Ağustos 2003)
Uz. Dr. Elif Özerol iozerol@inonu.edu.tr
Kulak Burun Boğaz (Eylül 2003)
Doç. Dr. F. Necdet Ardıç - Doç. Dr. C. Orhan Kara
ardiç@superonline.com
Anesteziyoloji ve Reanimasyon (Ekim 2003)
Uz. Dr. Saadettin Gökırmak saadetting@hotmail.com
Plastik-Rekonstrüktif ve Estetik Cerrahi (Kasım 2003)
Doç. Dr. Ali Gürlek mdserkans@hotmail.com
Göğüs Cerrahisi (Aralık 2003)
Doç. Dr. Ömer Soysal osoysal@inonu.edu.tr
Nöroloji (Ocak 2004)
Prof. Dr. Bülent Müngen bmungen@hotmail.com
Nörofizyoloji (Şubat 2004)
Doç. Dr. Hilmi Uysal uysalhu@superonline.com
Dermatoloji (Mart 2004)
Prof. Dr. Muammer E. Seyhan drmseyhan@hotmail.com
Gastroenteroloji (Nisan 2004)
Prof. Dr. Tülay Erkan tulerkan@hotmail.com
Histoloji ve Embriyoloji (Mayıs 2004)
Prof. Dr. M. C. Güven (M.Cengiz.Guven@medicine.ankara.edu.tr)
Nefroloji (Haziran 2004)
Doç.Dr. Ayhan Doğukan aydogukan@hotmail.com
Endokrinoloji (Temmuz 2004)
Doç. Dr. Mithat Bahçeci mbahceci@dicle.edu.tr
Biyoistatistik (Ağustos 2004)
Yard. Doç. Dr. Nural Bekiroğlu nural@marmara.edu.tr
Göz (Eylül 2004)
Doç. Dr. Selim Doğanay sdoganay@inonu.edu.tr.
Yard. Doç. Dr. Tongabay Cumurcu tongabay@superonline.com
Ortopedi (Ekim 2004)
Doç. Dr. İrfan Esenkaya iesenkaya@hotmail.com
Tıp Etiği (Kasım 2004)
Prof. Dr. Ayşegül Demirhan-Erdemir
Toksikoloji (Aralık 2004)
Doç. Dr. Göknur Aktay gaktay@inonu.edu.tr
Kadın Hast. ve Doğum (Ocak 2005)
Uz. Dr. Kazım Gezginç kazimgezginc@hotmail.com
Prof. Dr. M. Nedim Çiçek mncicek@selcuk.edu.tr

Çıkacak Olan Tıp Terimleri Sözlükleri

Adli Tıp Terimleri Sözlüğü
Aile Hekimliği Terimleri Sözlüğü
Anatomi Terimleri Sözlüğü
Beyin Cerrahi Terimleri Sözlüğü
Biyofizik Terimleri Sözlüğü
Çocuk Cerrahisi Terimleri Sözlüğü
Farmakoloji Terimleri Sözlüğü
Fizyoloji Terimleri Sözlüğü
Genel Cerrahi Terimleri Sözlüğü
Göğüs Hastalıkları Terimleri Sözlüğü
Halk Sağlığı Terimleri Sözlüğü
Hematoloji Terimleri Sözlüğü
İmmünoloji Terimleri Sözlüğü
İnfeksiyon Hastalıkları Terimleri Sözlüğü
Kalp ve Damar Cerrahisi Terimleri Sözlüğü
Nutrisyon Terimleri Sözlüğü
Onkoloji Terimleri Sözlüğü
Parazitoloji Terimleri Sözlüğü
Pediatri Terimleri Sözlüğü
Radyolojik Tanı Terimleri Sözlüğü
Tıp Eğitimi Terimleri Sözlüğü
Üroloji Terimleri Sözlüğü

Editörün notu: Eylül 2003 tarihinden itibaren çıkan tüm Tıp Terimleri Sözlükleri Türk Dil Kurumundan Prof. Dr. Recep Toparlı, Uz. Necla Yalçıner, Uz. Hatice Malkoç tarafından oluşmuş bir kurul tarafından denetlenmektedir.